KISKŐRÖS MÚLTJÁBÓL

A kiskőrösi történetírás hivatalos lapja — Várostörténeti folyóirat — Megjelenik kéthavonta — ISSN 2676-8461

Előfizetési árak:
Szabadon hozzáférhető
www.psvkkiskoros.hu

Felelős szerkesztő: **Turán István**
Felelős kiadó: **Turán Istvánné**
Kiadja: **Petőfi Sándor Városi Könyvtár**
6200 Kiskőrös, Petőfi tér 4/b

A lap szellemi részét illető közlemények a szerkesztőséghez küldendők:
konyvtar@psvkkiskoros.hu

A tartalomból: *Bella Tibor Zoltán – Wattay (III.) Pál, Kiskőrös egyik legjelentősebb földesura; Turán István – A kiskőrösi evangélikusok a Kalocsai Érsekség gondnoksága alatt; Bella Tibor Zoltán – A kiskőrösi római katolikus temető kialakítása a 19. században; Bella Tibor Zoltán – Az 1918-as spanyolnátha járvány kiskőrösi áldozatai; Turán István – Szent István király jobb keze Kiskőrösön; Bella Tibor Zoltán – Bombázások 1944. szeptember 1-én Magyarországon és Kiskőrösön; Lapszemle – Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?*

Wattay (III.) Pál, Kiskőrös egyik legjelentősebb földesura

Mintha a sors keze is egy kicsit benne lett volna, Wattay (III.) Pál Kiskőrös újratelepítésének évében, 1718-ban született. Édesapja, Wattay (I.) János volt, akinek a nevéhez kötődik a település új életre keltése a török uralom után. Édesanyja, Zolnay Judit apjának második felesége volt, először Dorogffy Máriát vette el feleségül. Még ebből a házasságból született meg Katalin (később férjhez ment Petrovay Lászlóhoz) és Anna (a későbbi Okolicsányi Mátyásné). Wattay János első feleségének halála után újranősült, Zolnay Judittal kötött frigyéből jött a világra Judit (később Soós Ferenc lett a férje), (II.) János (az ő felesége Szemere Krisztina lett) és (III.) Pál.

Sajnos Wattay Pál nem sokáig élvezhette a családi ház nyújtotta békességet. Öt éves korában, 1723-ban meghalt az édesapja, az özvegy pedig egyedül maradt az árvákkal. Ez a helyzet nagyon sok bizonytalanságot jelentett a csonka család számára, éppen ezért Zolnay Judit ezt úgy próbálta megoldani, hogy rövidesen férjhez ment Gyürky Istvánhoz, Nógrád vármegye jegyzőjéhez. A mostohaapja nagy barátja volt Grassalkovich (I.) Antalnak, és mindenben teljesítette annak akaratát. Szintén 1723-ban halt meg Wattay István is (Wattay (II.) Pál és Jánoky Mária egyetlen fia), két gyermek maradt árván halála után: Farkas és Borbála. Az ő felesége, Géczy Anna sem gondolkodhatott sokáig, rövidesen újra bekötötték a fejét: második férje királyfalvi Róth Ádám lett.

A két gyámapa aztán 1731-ben átjátszotta Grassalkovich (I.) Antal személynöknek a Wattay birtokok jelentős részét. Előbb a Bács vármegyeiket, mintegy húsz települést, majd a birtokok legjelentősebb Pest körüli részét (Dunakeszi, Csömör, Szent Mihály, Gubacs, Szentlőrinc, Péderi, Oszlár, Soroksár) is. A Pest körüliekért – amely értékes és kiemelt jelentőségű 21.463 hold volt – cserébe Grassalkovich Pereg, Imrefa, Bial, Áporka és Szentkirály kevésbé értékes birtokaival 5.138 holdat adott. Az adatokból is jól látszik, hogy a mostohaapák tényleg mostohán kezelték a Wattay gyerekek vagyonát. A másik oldalon pedig jelentős vagyon felhalmozódását figyelhetünk meg. Nem hiába lehetett a szerény köznemesi családból született Grassalkovich Antalból báró, majd gróf, királyi személynök, kamaraelnök, az Újszerzeményi Bizottság elnöke, Mária Terézia királynő bizalmasa és a Magyar Királyság egyik leggazdagabb földesura. Ő építtette fel a híres, nevezetes gödöllői kastélyt is. 1733. március 9-én Pest vármegye beiktatta Grassalkovichot a Wattay birtokokba.

Wattay (III.) Pál Pilinyben, Szécsényben és Losoncon nevelkedett. Miután testvérével, Jánossal együtt elérték a felnőttkort, átvették a kezükön maradt birtokok irányítását. A Wattay örökösök közül Pál a Pest-Pilis-Solt vármegyei (Pomáz, Kaláz, Csobánka, Nagy és Kis Kovácsi, Garancs, Kiskőrös, Kaskantyú, Tabdi), míg testvére, János a Nógrád vármegyei birtokok felügyeletét kapta. Természetesen a birtokokat érintő legfontosabb kérdésekben együtt döntöttek. 1747-ben a birtokai legalizálását segítendő, Grassalkovich Antal megvette a beteg Wattay Farkastól (István fiától) Dunakeszi negyedét, és kitiltotta a faluból a Wattayakat: Pált még 1747. május 6-án írt levelében is megfenyegette, hogy ne merjen a birtokaihoz menni. Ilyen körülmények közepette döntött Pál az új lakóhely kialakításáról. Feltehetően a Pomáz melletti döntés okai között lehetett, hogy közel volt a vármegye központjához, Budához, ugyanakkor nem volt római katolikus német többségű lakossága. A korábbi központ, Dunakeszi, a kiszabott hatalmas adók kiegyenlítésére zálogba került a római katolikus vallású, és a Német Lovagrend befolyása alatt álló Orczyaknak. Ők a református magyar falut katolizálták, és az át nem térőket elüldözték, többségük a mai Tahitótfaluba települt át (ott ma is megvan a Vatai szérű). A római katolikus német többségű Nagykovácsi és Solymár papjai mindent megtettek a kuruc mozgalom leverése után, hogy ne lehessen a Wattayaknak ezeken a helyeken központjuk. Ráadásul Pilinyben felléptek ellenük a katolikusok, a templomot építtető Wattay (III.) János és felesége síremlékét is kidobatták a templomból.

Wattay (III). Pál portréja (VDA)

Így (III.) Pál 1750 és 1773 között építette fel barokk stílusban a pomázi kastélyt, melyet a család új gazdasági központjaként terveztetett. Ezzel a jelentős döntéssel fontos gazdasági központot alakított ki Pomázon, sőt, olyan hatalmas pincét építettek a kastély alá, hogy szekerekkel, lovas kocsikkal ké-

Wattay Jánosnak és feleségének, a pilinyi templom építtetőinek síremléke felújítása után (Internet)

nyelmesen meg lehetett benne fordulni. Ide hordták fel Kiskőrösről is a földesurat megillető járandóságot. A Wattay család megnőtt létszámú tagjai érdekeinek képviseletére megalakult a „Familia Wattayanae" közbirtokos társaság, melynek első igazgatója a jogi végzettségű Pál lett. Emellett bekapcsolódott a közéletbe is, 1765-ben már Pest vármegye táblabírójaként tevékenykedett.

Testvére, János feleségül vette Szemere Miklós és Wass Erzsébet lányát, Krisztinát. Az esküvő alkalmából Pál megismerkedett újdonsült sógornője családjával, ekkor tett rá mély benyomást Krisztina húga, Klára. Addig-addig járt rokonlátogatóba a Szemere családhoz, mígnem feleségül vette Klárát. A család először Losoncon lakott, itt született meg 1743. október 26-án József, akinek később Petróczy Anna lett a felesége; majd György, akinek első felesége nagyrévi Vajda Borbála volt, második felesége pedig Darvas Krisztina lett. A két feleségétől született gyermekei: György, Eszter, Ferenc, Dániel, és Krisztina. György szintén Losoncon született 1769. március 7-én, a nemesi testőrség tagja, majd Nógrád vármegye főszolgabírója volt 1783-ban. Ezután született két fiú: Miklós és Károly, és két lány (Judit, később Szatmáry Miklósné és Teréz, később Vajda Istvánné). János testvérének házassága nem volt hosszú életű, mert felesége, Szemere Krisztina megbetegedett, s rövidesen meghalt, második felesége később Gyürky Mária lett. A két házasságból született két fiú (IV.) Pál, (III.) János és három lány (Borbála, később Fáy Zsigmondné, Kata, később Vay Istvánné és Krisztina , később Darvas Ferencné).

(III.) Pál jelentős figyelmet fordított arra, hogy a birtokain élők a magyar törvényeket betartsák, és ugyanakkor más nemzetiségeket tiszteletben tartsanak, ennek során a falvaikban többféle nemzetiségű (magyar, német, szerb, szlovák) lakosságot telepítetett. Nagy gondot fordított a vallásszabadságra, amit a felépített római katolikus és ortodox keresztyén templomok bizonyítanak, ugyanakkor protestáns templomok építését a Habsburg uralkodók megtiltották. Pál aktívan részt vett a protestánsok jogait igénylő szervezkedésekben. Így 1773. október 11-én egy küldöttség tagjaként Bécsben Mária Terézia királynő elé terjesztette „az bugyii konferenciának" végzését. Történt ugyanis, hogy Beleznay Miklós, a királynő bizalmasaként 1773. szeptember 12-én a Bugyiban lévő Beleznay-kastélyban országos református konferenciát tartott egy főkonzisztórium létrehozása céljából. A felterjesztett anyagot csak a helvét vallásúakkal együtt vizsgálták, de érdemi intézkedést a királynő haláláig, 1780-ig nem hoztak. 1774-ben az evangélikus III. Pál református küldöttként szerepelt. II. József türelmi rendelete után, a Wattay családhoz intézett evangélikus egyházi felhívásra, a pesti Deák téri Evangélikus Templom építését Pál 30 ezer téglával segítette. A család másik ágához tartozó Wattay Borbála szintén jelentős felajánlást tett a templom javára.

Megpróbálta birtokait körültekintően igazgatni. A Tázlár és Pirtó közötti területet a Wattay család és Kiskunhalas is magáénak tekintette: mivel Kiskőrösiek bérelték ekkor Tázlárt a földesúrtól, a legeltetések során többször összetűztek a halasiakkal. Mind a két részről szénaboglyákat gyújtottak fel, még tettlegességre is sor került. A kiéleződött viszályt 1760-ban a Wattay família és Kiskunhalas városa megegyezéssel próbálta elsimítani, így közös bírákat választottak az ügy kivizsgálására és a megoldás kidolgozására.

Kiskőrössel is többször foglalkozott. Figyelemmel kísérte gazdatisztjein keresztül a település fejlődését, majd látva a lélekszám gyors gyarapodását, 1751-ben elengedte a földesurat érintő összes beneficiumot [ti. italmérés, vásárjövedelmek, vámjövedelem, halászat, malom jövedelme, boltok jövedelme]. 1753-ban a kalocsai érseknek írt levelet, amelyben nem tetszését fejezte ki, hogy az érsekség katolikus templomot akart építeni a szinte teljesen evangélikus településen.

A pomázi Wattay kastély eredeti állapotban (Internet)

Az ügynek nem meglepő módon kenyértörés lett a vége, 1769-ben, amikor is beiktatták Kiskőrös első római katolikus plébánosát, a Helytartótanács leiratban kötelezte[1] Wattay Pált a római katolikus templom és a parókia területének kihasítására a község területéből. A földesúr végül két telket ajánlott fel a kalocsai érsek számára, abban bízva, hogy az utóbbit választja. Nem így történt, ám ennek ellenére a katolikus templom ügye még számos vitát eredményezett a város és az érsekség között az elkövetkező évtizedekben, csupán 1825-26-ben épülhetett fel. Részlet az 1769-es felajánlásból: „[…] *Alulírottak tudatjuk az összes jelenlévőkkel, akiket illet, hogy minekutána mi, az alant jelzett évben és napon* [ti. 1769. február 4.] *a kegyelmes és Méltóságos Királyi Helytartótanács jóindulatú értesítésével egybehangzó módon a nemes Pest-Pilis-Solt törvényesen egyesített vármegyék területén fekvő Kiskőrös községbe kiszálltunk, Kiskőrös község földesuraitól a római katolikus templom és plébániai épületek számára a telek kijelölését sürgetve, ezeknek tekintetes családfő ura, Wattay Pál, mint az egész család nevében kijelentette, hogy mivel Ő Legszentebb Királyi Felsége jóindulatú parancsainak alattvalói kötelessége folytán engedelmeskedni akar, először és mindenekelőtt ezt az ezen irathoz mellékelt nyilatkozatot iktatta ide, és végre kijelölt egy mintegy az előbb érintett község közepén fekvő telket, ahol a régi romok* [ti. a középkori templom romjai] *részben jelenleg láthatók, ahol a templom számára elégséges a telek, míg a plébánosi épületek számára az adózó polgárok jelenleg is ott álló házai miatt nem lévén 17 ölnél* [kb. 32,3 m] *tágasabbra becsülhető, éppenséggel elégtelennek látszik. Ennek következtében a fent említett község felsőbb határában, a Fülöpszállás felé kanyarodó és a Pest felé vezető királyi út mellett* [ti. a ránk maradt kéziratos térkép alapján ez a mai Szent István és Kossuth utcák kereszteződését jelenti] *egy kiemelkedőbb helyen, egy más, jobban megfelelő és elégséges telket jelölt ki, ahol mind a templom, mind pedig a többi szükséges telek számára az előbbinél sokkal kiválóbb és tágasabb hely van. Ideiglenesen tehát előterjeszti ugyanaz a családfő úr, hogy Ő Érseki Kegyelmessége szabadságában áll tetszése szerint akár az első szűk, akár ezen utóbbi, minden tekintetben kényelmes telket választania.*" /Kiss Béla: Kiskőrös története, kézirat, 1954, Hiányos anyagok között, az eredeti levéltári irat magyar fordítása/

[1] Valójában a leirat már 1768-ban megszületett, azonban Wattay (III.) Pál a végrehajtással egészen a végső határidőig kivárt.

Később elhatározta, hogy vendégfogadót fog építtetni a község központjában, ez azonban nem nyerte el a lakosság támogatását, ezért a bíró az elöljáróságggal együtt inkább azt szorgalmazta, hogy váltsák magukhoz az uraság Kaskantyú pusztán álló vendégfogadóját a görög bolt árendájával együtt. A földesúr egyelőre letett szándékáról, s 1759-ben megegyeztek egymással. 1768-ban összeírták a jobbágyok szolgáltatásait, majd Mária Terézia rendeletének hatására 1770-ben bevezették Kiskőrösön az új úrbérrendszert. 1771-ben újra felvetette a vendégfogadó felépítését. Ezt az épületet a katolikus egyháztól kiszakított telken akarta felépíteni. A katolikus plébános 1774-ben már arról kesergett, hogy az uraság parasztokkal köveket hordatott az általa kijelölt helyre. Ez a vendégfogadó kicsit arrébb, s kicsi később végül is felépült.

1777-ben Wattay Pál és a környékbeli birtokos, Sárközy János megegyezést kötöttek egymással, s kijelölték a Bócsa és Kis-Bócsa között húzódó határvonalat, amely a Büdősztó közepén húzódott keresztül. Mivel a vízbe nem tudtak határjeleket állítani, a part mentén dombokat emeltek.

Pál, mivel csak kis létszámú protestáns lakott Pomázon, a kastélyban alakíttatott ki egy imaszobát, valamint az óbudai református egyházat is támogatta (a család nő tagjai közül többen is reformátusok voltak). Megpróbálta visszaszerezni korábbi birtokaikat. Természetesen, amíg a már említett gróf Grassalkovich (I.) Antal élt, nem mertek vele szemben pert indítani, mivel ő volt a királyi személynök, így rengeteg eszközt igénybe vehetett céljai elérése érdekében. Wattay (III.) Pál végül 1774-ben indított rokoni jogfenntartóként az özvegy és fia, herceg Grassalkovich (II.) Antal ellen négy rendbeli pert a birtokaikért. A perek során bebizonyosodott, hogy a Wattay családnak igaza volt, de a Grassalkovich hercegek mindig fellebbezhettek, így végleges ítélet nem születhetett.

A több nyelven (németül, latinul) is jól beszélő Pál egyházi- és birtokügyeinek intézésére, valamint a Magyar Nemesi Testőrségben szolgáló György fia meglátogatása céljából többször járt Bécsben, illetve Pozsonyban is. Élete végére, az építkezések és peres ügyek, valamint a jótékonysági, egyházi intézkedései miatt eladósodott. Utódainak még a pomázi kastélyt is át kellett adniuk a távolabbi rokonságnak, így kerülhetett Wattay István unokája, Róth Johanna (gróf Teleki Józsefné) birtokába. Az 1780-as évek elején már többször betegeskedett, ám még megérte II. József király türelmi rendeletét, valamint a kis ablakokkal és torony nélkül felépített kiskőrösi evangélikus templom átadását 1784 nyarán. 1785. február 25-én adta át a lelkét a Teremtőnek.

Grassalkovich (I.) Antal (1694-1771) (Internet)

Források:

A Magyar Evangélikus Egyház anyakönyvei
Hellebronth Kálmán: A magyar testőrségek névkönyve 1760-1918, Stádium, Budapest.
Bátonyi Pál kutatásai (megjelentek a Dunakeszi Helytörténeti Szemlében, forrás: Elektronikus Periodika Archívum)
Sarlai Soma: A Vattay-család birtokszerzeményei. In: Turul (1883-1950) 1934-1/2.
Mária Terézia úrbéri tabellái
Nagy Szeder István: Kiskun-Halas város története oklevéltárral, 1-4. rész Kiskun-Halas, 1926-1936, 1993. Második rész. A Redemptio Utáni Kor 1745-től kezdve.
Áldás, békesség! A Pomáz-Csobánkai Református Társegyházközség lapja. VI. évfolyam 4. szám 2017. július – augusztus.
Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal I-VIII, reprint, Helikon kiadó, 1987.
MNL OL P 1744 A Wattay család levéltára.
Békefi Remig: A pilisi apátság története II. 1541-1814, Pécs, 1892.
Budapesti Nap, 2003. április, 2. évfolyam, 76-88. szám.

Bella Tibor Zoltán

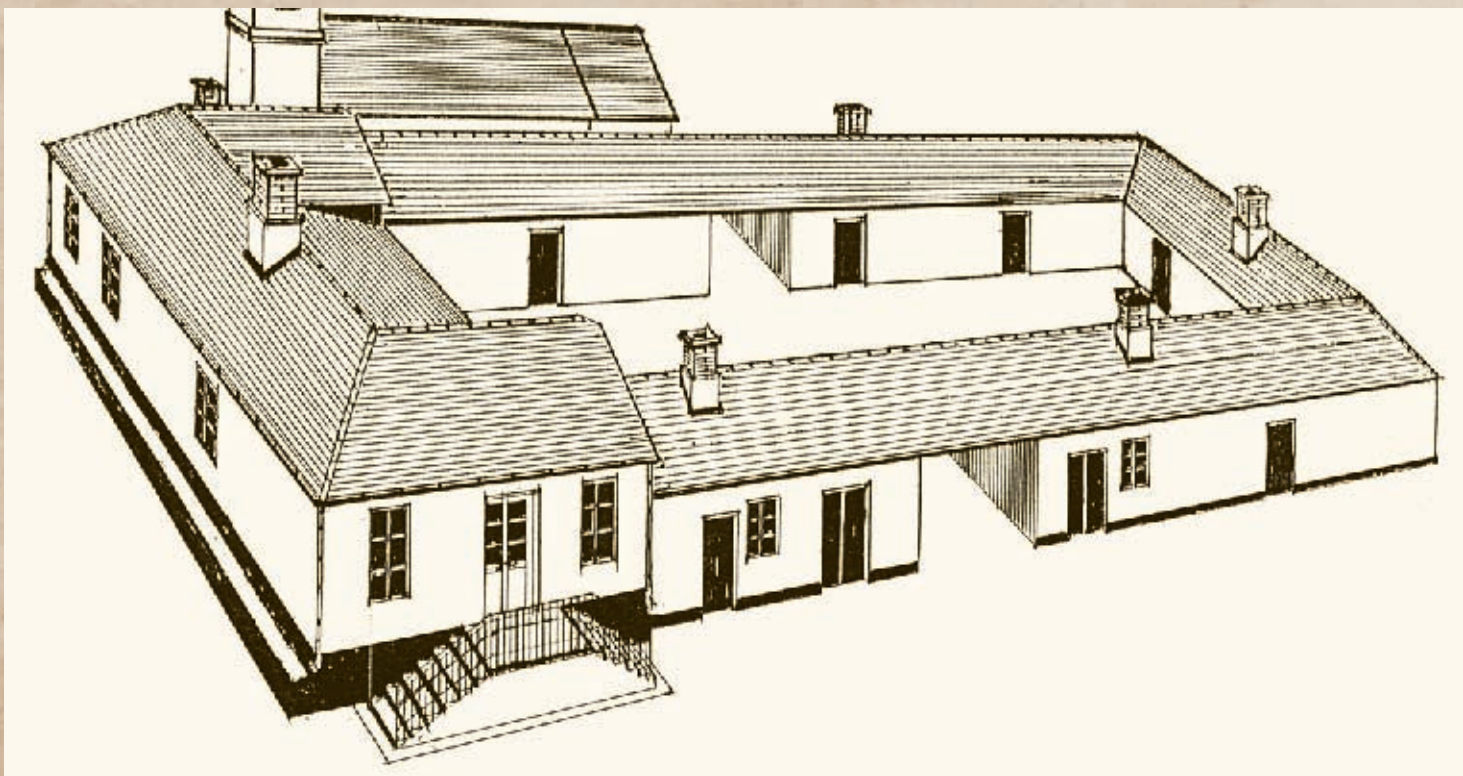

A kiskőrösi Nagyvendéglő a 20. század elején. Rajzolta Suba György, 2004 (PSVK HGY)

A kiskőrösi evangélikusok a Kalocsai Érsekség gondnoksága alatt (1730-1782)

A kiskőrösi evangélikus közösségre az 1730-as templomrombolást követően nehéz napok vártak. A Helytartótanács rendelkezése szerint lelkészüket elűzték, valamint a vallásgyakorlás minden formájától eltiltották őket. Gyermekeiket előbb a keceli, majd a kiskőrösi római katolikus plébános keresztelte meg, az esketéseket szintén ők, a temetéseket azonban 1769-ig a kiskőrösiek maguk végezhették. Ha pedig retorzió nélkül szerették volna evangélikus vallásukat gyakorolni, akkor legközelebb a 35 kilométerre fekvő [ti. Duna]Egyházán, illetve leginkább Apostagon látogathattak istentiszteletet, vagy vehettek magukhoz úrvacsorát. Ennek az 1730 és 1782 közötti időszaknak az emléke Dunaegyháza községben a szájhagyománynak köszönhetően napjainkban is létezik, erre utal legalábbis az idősebb generáció által még ismert szólás: *„késik, mint kőrösi az istentiszteletről”*, utalva arra, hogy bizony a templomba több mint 30 kilométerről kocsikkal érkező Kiskőrösiek általában idő után jelentek meg a szertartáson. Ha ugyan megjelentek. Ez a gyakorlat ugyanis leginkább az úrvacsora vételekor lehetett általános, a fennmaradt leírásokból ugyanis az tűnik ki, hogy az imaalkalmakat, istentiszteleteket továbbra is Kiskőrösön tartották, természetesen titokban, vasárnaponként a szabad ég alatt, vagy valamelyik juhakolban, elrejtőzve a hivatalos szervek tekintete elől.[1] A gyermekek alapfokú és vallásos tanításáról leginkább Kvacska András, továbbá Csmelik János és Koczka András mesteremberek gondoskodtak.[2]

Ennek ellenére a település evangélikusai a következő 52 esztendőben is megőrizték hitüket, holott nem egy próbatételt kellett érte kiállniuk. Ebben a korban, amikor is a Habsburg uralkodók felújították harcias ellenreformációs politikájukat, és igyekeztek elejét venni a protestantizmus további terjedésének, a közösség a Kalocsai Érsekség gondnoksága alá került, akik többször is megpróbáltak a kiskőrösiek közül, ha nem is az egész falut, de többeket a római katolikus hitre téríteni.[3] A legelső ránk maradt, igencsak szerencsétlenül végződő eset tanúsága szerint az érseki városból két szerzetes érkezett. Munkájuk kezdetben nem is tűnt reménytelennek, azonban a visszaúton, amikor is a tömeg már Kalocsa felé kísérte a papokat, nézeteltérés támadt közöttük, amely tettlegességig fajult, sőt, egyikük bele is halt a bántalmazásokba. Egy Cinkotán fennmaradt feljegyzés ettől súlyosabb képet fest az eseményről: „[…] *midőn két kalocsai szerzetes az evangélikus híveket embertelenül bántalmazná, és egyházuk elhagyására erőszakolná, azok által annyira megütlegeltetett, hogy ennek következtében az egyik életét is veszté, ők pedig elfogatván, hosszú ideig börtönben sanyargattattak.*”[4] Az incidens után ‚büntető csapatok’ érkeztek a községbe, a felelősök közül többeket letartóztattak, börtönbüntetésre ítéltek.[5]

1734-ben újabb kísérlet történt. Patachich Gábor kalocsai érsek indítványára a Helytartótanács jóváhagyta a jankováci (ma Jánoshalma), csátaljai és kiskőrösi templomok építési költségeit. A rendelet után hozzá is kezdtek volna a török időkben rommá lett régi katolikus kőtemplom újjáépítéséhez, ám igen hamar problémák jelentkeztek. Az érsek ekkor panasszal fordult a tanácshoz, állítása szerint a kiskőrösiek mentességet kaptak a vármegyének teljesítendő szekerezés és a szállítások alól, pontosan azért, hogy az épülő templomon tudjanak dolgozni, ennek ellenére nem voltak hajlandóak részt venni benne. 1735-ben ugyan a Helytartótanács is küldött egy leiratot a vármegyéhez, de előrelépés nem történt. Munkaerő nélkül az építkezés természetesen nem valósulhatott meg, ami annak tükrében, ami öt évvel korábban történt, az evangélikus vallású lakosok szempontjából nem is csoda.[6]

Kiss Béla szerint az eredeti hit megtartásában a mély vallásosság mellett szerepe volt annak a ténynek is, hogy az 1720-ban létrehozott helyi evangélikus egyház és a községi

Martin van Meytens – Mária Terézia királynő portréja (Internet)

elöljáróság között már a kezdetektől szoros kapcsolat alakult ki, így a gondnokság évei alatt továbbra sem maradt hivatalos képviselet nélkül a közösség. Ez a bizonyára jelentős tényező azonban kevés valódi eredményt hozhatott volna a földesúr, tehát a terület világi tulajdonosának aktív támogatása nélkül, s Kiskőrös abban a szerencsés helyzetben volt, hogy ez is megvalósult, a Wattay család pomázi ága ugyanis az evangélikus vallást követte. A település egyik legjelentősebb földesura, Wattay (III.) Pál (1718-85) volt, aki nagyszabású építkezései mellett (ő építtette például Pomázon a mai Teleki-Wattay kastélyt, támogatta a budapesti Deák téri evangélikus templom építését, továbbá alatta épült Kiskőrösön az 1916-ban elbontott régi Nagyvendéglő) számos más birtokához hasonlóan, a kiskőrösi evangélikusokat is a védelmébe vette. A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban fennmaradt egy írása, pontosabban annak másolata, valószínűleg 1744-ből, amelyet magának a királynőnek címzett és küldött el.[7] Az alábbiakban a települést érintő részeket közöljük:

---

[1] Kiss Béla: Kiskőrös története, kézirat, 1954. Forrás: PSVK HGY (továbbiakban: Kiss Béla i. m.)

[2] Bella Tibor Zoltán-Szedmák Tamás-Turán István: Kiskőrös története, Kiskőrös Kultúrájáért Egyesület, 2018, 78. o. (továbbiakban: Kiskőrös története)

[3] Bella Tibor Zoltán kutatásai alapján a keceli római katolikus anyakönyvekben a tárgyalt időszakot illetően alig találni áttérteket, mindösszesen hét bejegyzés szerepel ebben a témában.

[4] Evangélikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek – Bányai Egyházkerület, Pest megyei egyházmegye, 1880, 1882, L. XXV. Forrás: https://library.hungarica-na.hu/hu/view/Banyai_10_1880_1882_Pest_megyei_egyhm/?pg=543&layout=s (Hozzáférés: 2019. augusztus 6. 8:04)

[5] Kiss Béla i. m., továbbá: Kiskőrös története, 79. o.

[6] Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1712-1740, Új sorozat VI. kötet, PML, 1994,1735-1737. ügyszámon.

[7] KFL I. 1. a. Acatholica, Protestánsok, Kiskőrös, 1753-1782 1-4. o. A levél magyarra fordítója Szörényi István a kőszegi Jurisics Miklós Múzeum igazgatója volt, eredetileg Istenes József közölte a kis Kőrösi lap-ban, 1998. május 22-én, a 11. oldalon. A dokumentum valószínűleg egy 1766-os ügymenet mellékleteként került Kalocsára, Istenes József az eredeti levél megírását 1744-re tette.

„Kegyelmes Úrnő!

A Buda alatt fekvő országrészek a gyászos mohácsi vereség után török hódoltság alatt nyögve oly pusztasággá lettek, hogy a török kiűzése után visszatérve másként benépesíteni nem lehetett, minthogy VI. Károly császár [ti. III. Károly néven magyar király] alatt a király és a kormány megindokolva az ekkora pusztuláson az 1715. évi I. törvénycikkben elrendelte […] e terület 6 év alatti benépesítését. […] De nem is a tényleges szabadság csalogatta az új jövevényeket a török első rohamától pusztán maradt új területek elfoglalására, ha egyszersmind szemet nem hunytak volna, hogy a jövevények vallásuk szabad gyakorlásával élhetnek, […] miként Lipót kegyes atyai rendeletével kimondta, hogy a részeket nem szabad vallásügyileg zaklatni. […] Azon országrészre vonatkozó rendelet értelmében az én Wattay családom azon a területen 6 pusztát birtokolva, közülük az egyiket Kiskőrösnek nevezték, tisztán evangélikus vallású telepesekkel benépesítette, hogy annyival több telepest odacsalogasson, a földek jövedelmét, csekély bérét, veszteséggel, mindenáron bérbe adta. Ennek következtében az ország nyereségére ez a település annyira megnövekedett, hogy most Pest vármegye nevezetesebb helyei közé tartozik, ennek következtében a rendes terhek közül jelentős nagyságú adót fizet, nagyszámú katonaságot tart el, rendkívüli esetekben pedig a ti felségtek szolgálatára sok katonát állított, és az állam rendelkezésére nagy mennyiségű gabonát szolgáltatott. Úgy, hogy ez a hely nem csak a vármegye, de az egész ország számára hasznos és szükséges volt. Néhány év óta azonban oly lelki veszedelemben nyög, melytől kegyes Felségeden kívül senki nem szabadíthatja meg. Néhány embert még a dicsőséges VI. Károly császár uralma idején vallásügyben, nem tudom milyen bűnért (mivel akkor még fiatal voltam) feljelentettek, és ahogy értesültem, mivel abban az időben az evangélikus papok a nyilvános vitatkozásban nem rendelkeztek érett megfontoltsággal a vallás gyakorlásától fel is függesztettek, ezért imaházukat szétszórták és földdel egyenlővé tették. Több év óta úgy küszködnek, hogy a gyermekek megkeresztelése végett, ha azokat evangélikus pappal akarják megkeresztelteti, melyet csak evangélikus paptól fogadhatnak el, kénytelenek háztartásuk kárára 4 teljes mérföldre menni. Ezen kívül pedig, mivel több mint ezer ember közül (annyian vannak ugyanis) naponta meghal valaki, a haldoklók minden lelki vigasz nélkül kényszerülnek átlépni az örökkévalóságba. Ezek látása minden élő számára, akikre ugyanez a sors vár, a halálnál is keservesebb.

Kegyelmes Úrnő! Eléggé nyilvánvaló a császár igazságossága, mivel a tudatlannál is elnyerte a nép barátságát, ezeknek lelke egészen a földig hajol, úgy, hogy a szomorúságtól szemüket sem merik a porból Felséged trónjáig emelni. Eszközölje ki végül, kérjük a császár igazságosságát könyörületességgel (melyet az Isten, akinek Felséged itt a földön alattvalói számára élő képmása) egy megalázottól sem tagad meg. Parancsolja meg Felséged, hogy azok a szerencsétlenek, de a köz szempontjából igen hasznos alattvalók is élvezzék az igazságosságnak és kegyességnek legalább a morzsáit. Felséged egy szavától függ, ha királyi parancs elrendeli, hogy a kiskőrösi nép térjen vissza a régi gyakorlathoz, mellyel lehetővé válna, hogy templomot emeljen, ha nem is azon a régi helyen, legalább azon szomszédos területen, és visszavehesse papját és tanítóját. Így vissza fog térni a régi istentisztelet, és azoknak meggyötört lelke naponként kérni fogja az Istent Felséged szerencsés és hosszantartó uralkodásáért.

Felségednek legalázatosabb szolgája,
Wattay Pál"[8]

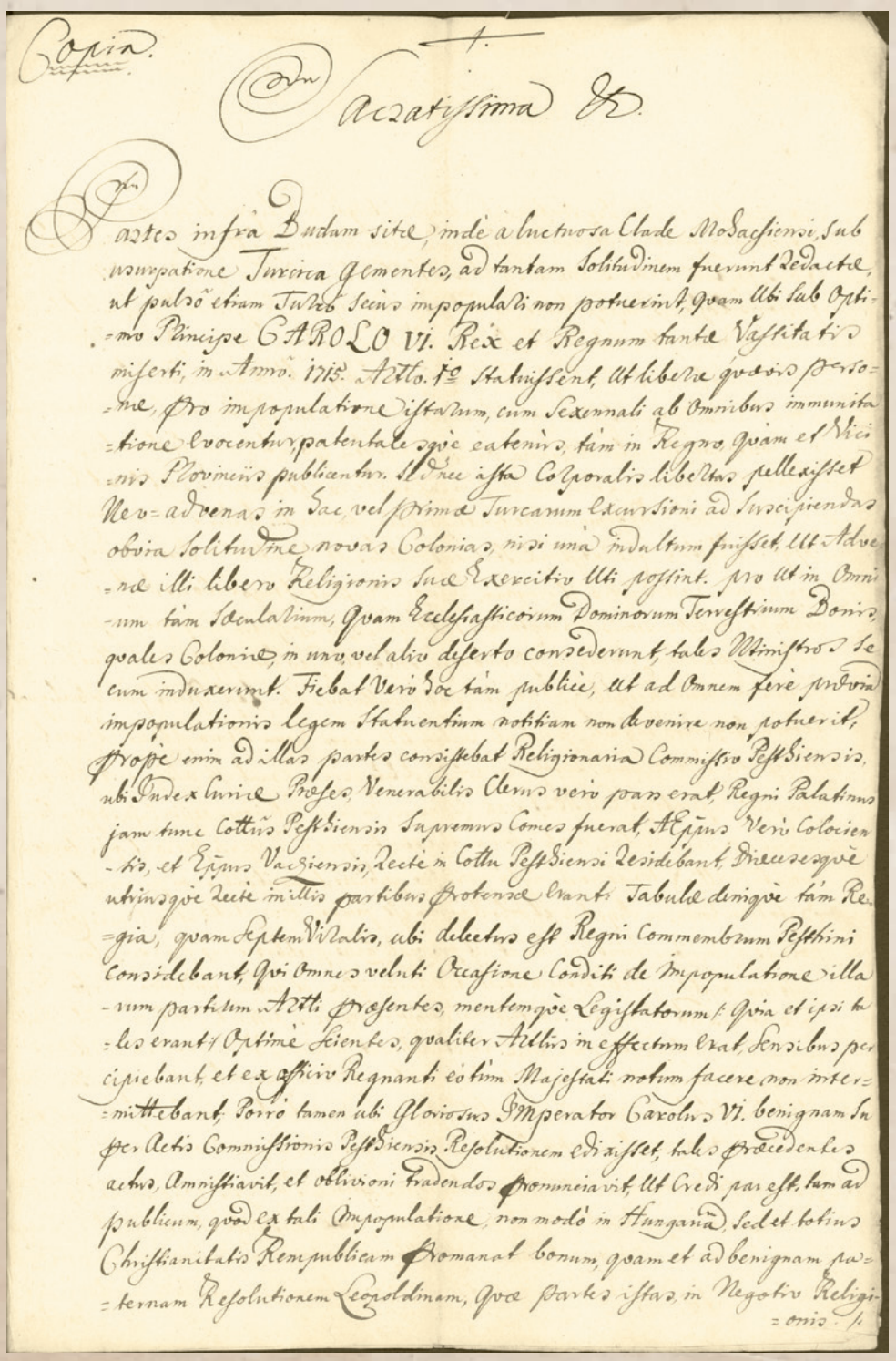

Wattay (III.) Pál latin levelének első oldala (KFL I. 1. a Acatholica Kiskőrös 1753-1782 2.)

Ugyan az írásra kapott esetleges válaszról nem rendelkezünk információval, a kiskőrösieknek még hosszú időn át nélkülözniük kellett evangélikus egyházukat. Mária Terézia a felvilágosult abszolutizmus gyakorlója-

[8] Uo.

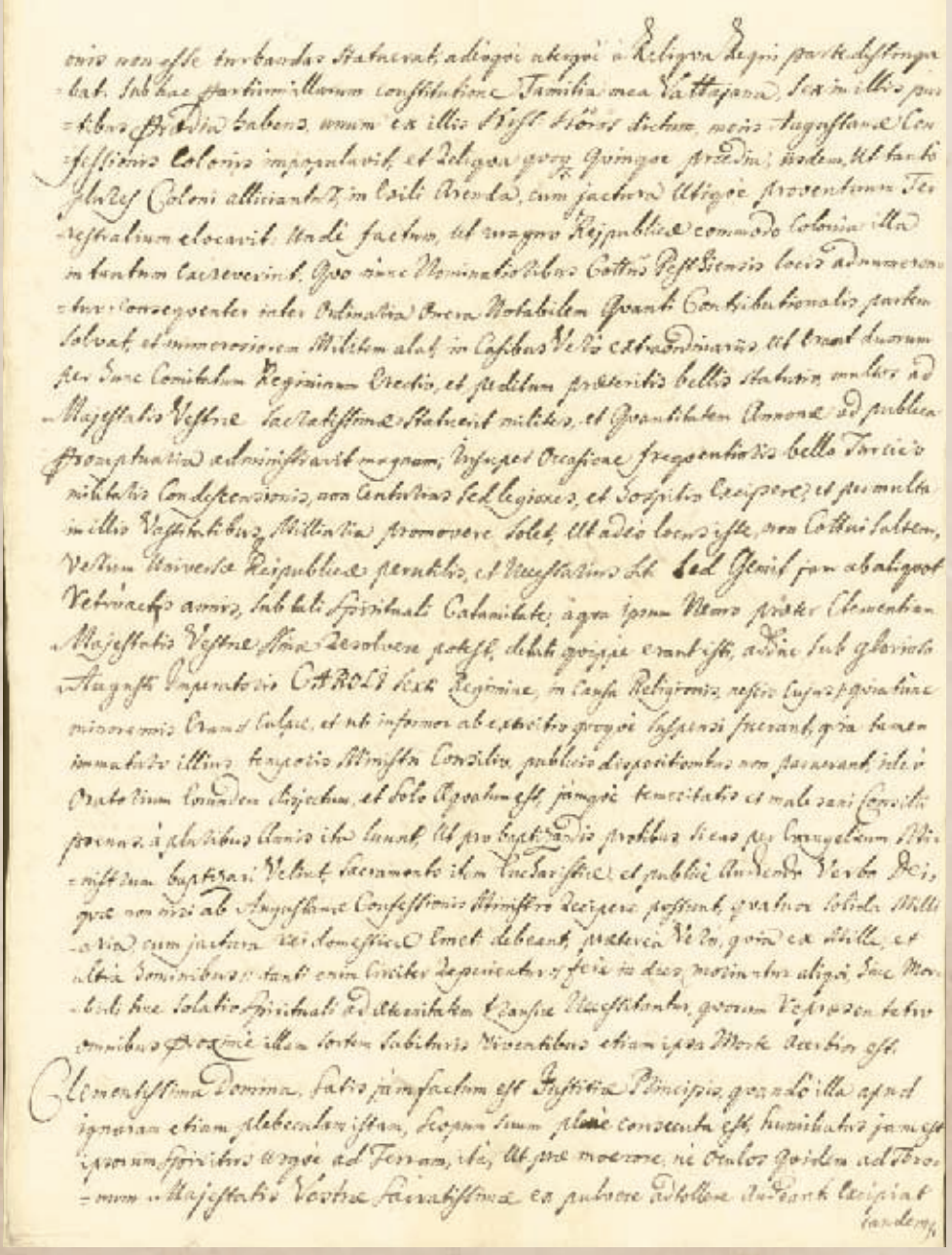

Wattay (III.) Pál latin levelének második oldala
(KFL I. 1. a Acatholica Kiskőrös 1753-1782 3.)

ként számos reformintézkedést vezetett be a feudális állapotok visszaszorításának céljából, egyházpolitikájában viszont inkább apja konzervatív nézőpontja érvényesült. Így az 1730-as kiskőrösi esethez hasonlóan újabb protestáns templomok lerombolásokra is sor került, például Léván a már korábban bezárt református imaházat bontották el 1740-ben, vagy a szomszédos Soltvadkerten az evangélikusok félig elkészült templomocskáját rombolták le 1748-ban.[9]

A fent hivatkozott Wattay levél tehát nem ért célt az uralkodónőnél, azonban a Helytartótanács 1766-ban újra foglalkozott a kiskőrösiek ügyével, legalábbis ez a következtetés vonható le abból, hogy az irat másolata mellett egy újabb latin nyelvű levelet találhatunk, amelyben a szerző hivatkozik a földesúr kéréseire, ám kiemeli, hogy a helyi római katolikus egyház megszervezésére is szükség volna.[10] Úgy tűnik, hogy az események az utóbbi tekintetében innentől felgyorsultak, 1769-ben ugyanis beiktatták hivatalába Klinovszky Mátyást, Kis-Kőrös első római katolikus plébánosát, a hitközség viszont hivatalosan csak 1773-tól létezett.[11] Stephanus Katona 1800-ban íródott egyháztörténeti munkájából azt is megtudhatjuk, hogy ebben az évben egy kis kápolna épült, ugyancsak a későbbi templomnak nevet adó Szent Józsefnek szentelve.[12] Az eseményről 1773. március 17-én gróf Batthyány József kalocsai érsek a következőket közölte a Helytartótanáccsal: „[…] *Kiskőrösön a katolikusoknak a kápolna, a plébánialak és a tanítói lakás az én költségemen teljesen elkészült és istentiszteletre valamint lakásra alkalmas, plébánost és tanítót is küldtem oda. Mivel ezeknek eltartására a magas királyi Helytartótanács 1768. február 22-én hozzám küldött értesítése szerint, a plébánosnak évi 200 forintban, a tanítónak pedig 50 forintban megszabott segély a Cassa Parochorum-ból, igen fontos lenne, alázatosan folyamodom annak a Cassa Parochorum-hoz március 1-től történő kiutalásáért.*"[13]

Ezek alapján a Helytartótanács és a Kalocsai Érsekség inkább vállalta egy mindössze néhány hívőt magába foglaló, így az érsekség jelentős anyagi támogatására szoruló római katolikus egyházközség létrehozását, mielőtt bármiféle engedményt tett volna az evangélikusok szabad vallásgyakorlását illetően. Természetesen a plébános személye nem volt véletlen, hiszen ő is felvidéki származású volt, ezért nyelvét a kiskőrösiek is értették, így az érsekség nagy reményekkel lehetett vele kapcsolatban. Ennek ellenére térítő tevékenysége sikertelen maradt. Klinovszky érthető okokból elsősorban a római katolikusok és az érsekség érdekekeit képviselte, így a konfliktusok a protestánsokkal nem maradtak el. A Wattay-család levéltárában fennmaradt egy 1776-os esetet írásos anyaga, amikor is a plébános a Helytartótanácsnál feljelentette az istentiszteletre összegyűlt evangélikusokat, ehhez a 11 ponthoz pedig az ‚ágostai hitvallást követő kiskőrösi lakosok' [ti. az elöljáróság, talán éppen Wattay (III.) Pál a jogi végzettséggel rendelkező földesúr segítségével] válaszokat is fűztek. Mivel kiemelkedő forrásértékkel rendelkezik az akkori időkkel kapcsolatban, ezért a magyar fordítást teljes egészében közöljük:

„[…] *Panaszok. Először: Ő Felségének 1769. február 4-ről kelt, a plébános beiktatását illető legkegyelmesebb királyi rendeletét ezek a lakosok nem tartják szem előtt, amennyiben a nem katolikus parasztok által tartani szokott postillákat [ti. szentbeszéd], vagy közönségesen egyházi beszédeket kitartóan tovább folytatják, és vagy tizenkét házban ünnepi énekléssel együtt titkon tovább űzik.*

Feleletek. Az első pontra: Attól eltekintve,

[9] Turán István: Egy templomrombolás háttere: a kiskőrösi lutheránusok elleni 1726–1730-as vármegyei intézkedések vizsgálata. In: Honismeret, 45. évf. 2017/1. 66. o.

[10] KFL I. 1. a. Acatholica, Protestánsok, Kiskőrös, 1753–1782, 8-9. o.

[11] Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái 1712–40, V. kötet, PML, 1994, 3696. ügyszámon.

[12] Stephanus Katona: A kalocsai érseki egyház története I. kötet, Kalocsa, 2001, 64. o.

[13] Stephanus Katona: A kalocsai érseki egyház története II. kötet, Kalocsa, 2003, 216.o.

hogy a kegyes királyi rendeletet ezekkel a lakosokkal sohasem közölték, azt a körülményt, hogy ez a rendelet kényszerített istentiszteletet senkire sem ró, viszont az önkéntes istentiszteletet ezek a lakosok még mialatt a helység tisztelendő plébános ura a maga papi teendőit és ájtatosságait végzi is, valamint az egyházi beszédek, illetőleg postillák olvasását nem hanyagolják el, azt úgy kell értelmezni, hogy azok, akik saját postilláikat olvassák és az ilyen fölolvasással még az éneklést is összekötik, senkit sem kényszerítenek arra, hogy hozzájuk menjenek, ámde azokat, akik önként mennek hozzájuk, nem akadályozhatják meg ebben, és pedig azért, mert Krisztus Urunk azt jelentette ki, hogy ott lesz ő jelen, ahol, ketten avagy hárman összegyülekezvén az Ő dicsőségét önként és nem kényszerítésre ünneplik.

Másodszor: Az 1775. évben megtartott úrbéri összeírás idejében a felsőbb vidékek római katolikusait, akiket házi munkák végzésére ebbe a községbe beengedtek, és ott tartózkodtak, hogy tehát ezeket az embereket a legdermesztőbb télben és a lehető legalkalmatlanabb időben a kiskőrösi lakosok kikergették, bizonyítani kívánom.

Második pontra: Nem tagadjuk, hogy az összeírás alkalmával a tekintetes vármegye, valamint a földes uraság megbízásából minden hivatalos polgárnak megmondatott, hogy ha a hivatalos birtokosság tudta nélkül valakit házába fogadott, s az illető a közterhek viselésére nem képes, akkor tartozik a befogadó mind a befogadott, mind pedig saját maga helyett a szokásos kivetett adót megfizetni, tehát ezt a járást, még hogyha magánszemélyeknél történt is, nem lehet erőnek erejével vallási panasztételre felhasználni. Mivel pedig ez sajátosan nem igazoltatik, s nem is történhetett meg a tekintetes vármegye és az uraság intézkedése nélkül, ilyenféle emberekért senki sem akar adni, még azok közül sem, akik házukba fogadták őket. Köztudomású dolog végre az is, hogy a fent említettek esete óta, az [Duna] Egyháziakat is, akik pedig szintén ugyanazon Ágostai Hitvallást követik, mindannyiszor, valahányszor ebben a községben, mint vándormunkások télire is itt maradtak, az összeírás idején, hogy az adó összeírásba itt bele ne kerüljenek, hanem inkább szülőhelyükön legyenek összeírhatók, vendéglátóik hazaküldték.

Harmadszor: A folyó 1776. évben február 28-a körül néhány szerencsétlen és elgyengült özvegyet kicsiny árváikkal együtt, s ezek között egy szüléshez már igen közel álló nőszemélyt, akinek erkölcsi életéről kifogástalan bizonyítványai voltak, kikergettek.

Harmadik pontra: A tisztelendő plébános úr szemtől szembe meggyőzetik minden tekintetben, hogy az itt idézett szerencsétlen és elgyengült özvegyeket kis árváikkal együtt, úgy, mint más katolikus helységekből is feslett

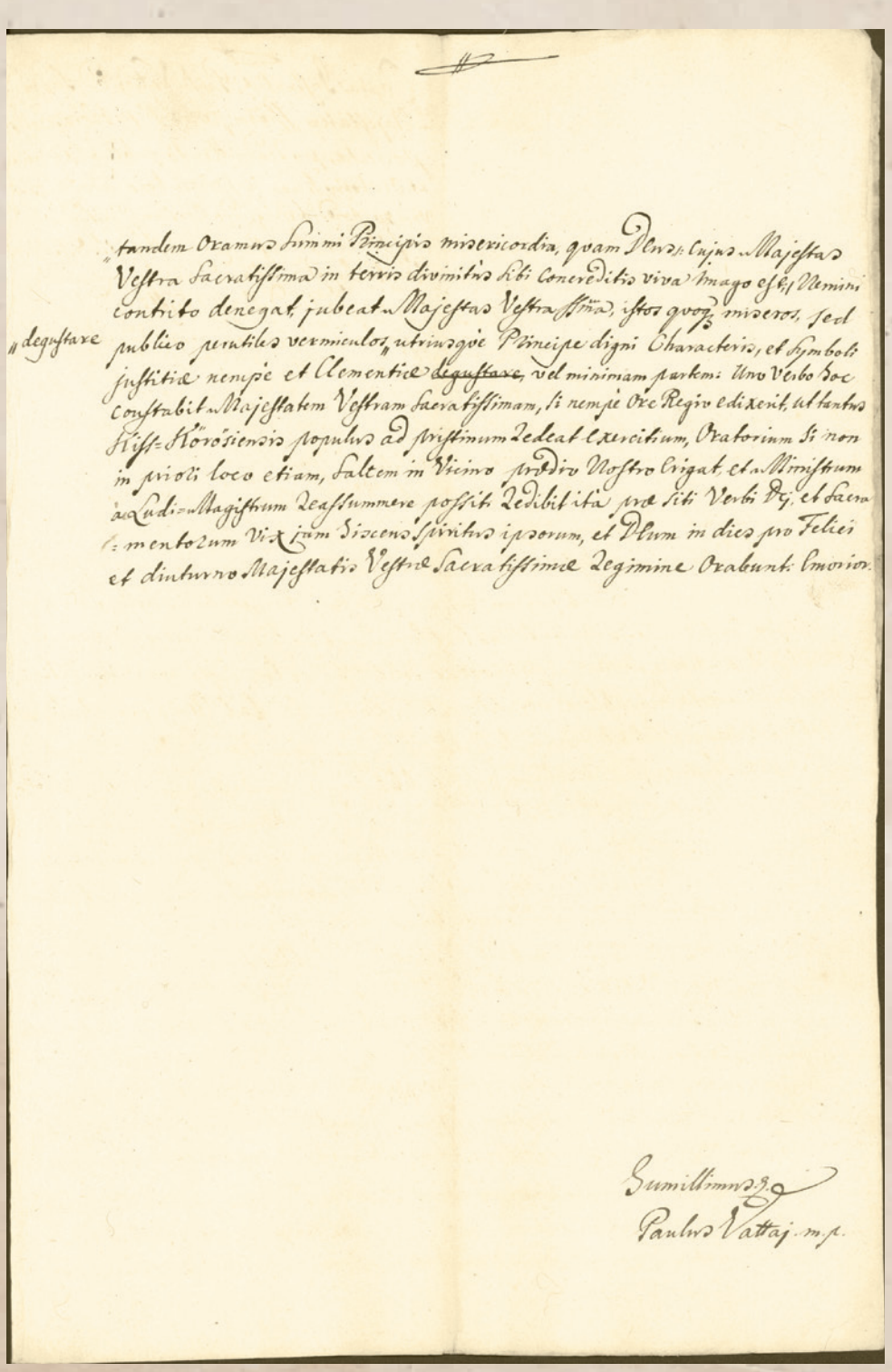

Wattay (III.) Pál latin levelének harmadik oldala
(KFL I. 1. a Acatholica Kiskőrös 1753-1782 4.)

életmódjuk miatt űztük ki, és ezek a nők itt, az itt élő katonák táborhelyén is botrányos életet folytatván a mind e községig körözött kegyes királyi kerületi értesítés szerint is. Őket azért utasítottuk akkoriban születésük helyére, amikor már a helység tisztelendő plébános ura ezen nők kicsapongásait többé eltűrni nem akarván, kiutasításukat ránk bízta. Az egyik szüléshez közel álló nőnek erkölcsi bizonyítványait pedig ugyanaz a tisztelendő plébános úr bizonyítékokkal soha meg nem erősítette, s ezen bizonyítványokkal sem az a bizonyos szüléshez közel álló asszony rendelkezett, hanem egy másik, erről viszont vendéglátó gazdáikhoz most, nem is olyan régen visszatérő egyes asszonyok azt jelentették, hogy tíz héttel később Földváron megszült.

Negyedszer: Csodálatos és részvétre érdemes dolog továbbá az, hogy a római katolikus népséget ártatlanul és igen sokszor úgy, hogy azok úti levelekkel rendelkeznek, kiűzik és eltávolítják, viszont más vallásúakat még mindennemű útlevelek nélkül is befogadnak a sokszor nevezett községbe.

Negyedikre: A tekintetes vármegyének az idegenekre vonatkozó körleveleinek értelmében, amelynek a vallást illetően semminemű osztályozást nem eszközölnek, sohasem lesz különlegesen bebizonyítható az a körülmény,

miszerint a község lakosai ágostai hitvallású embereket még úti levelek nélkül is befogadtak e községbe szállásra, viszont azonban katolikusoktól, noha útlevelekkel rendelkeztek, megtagadták az ugyanott való maradást. A bizonyítás a panaszt tevő kötelessége. Ellenkező esetben viszont méltatlan dolog e község lakosaival szemben ezt a vádat emelni.

Ötödször: Az ilyen rakoncátlan kihágásnak szándéka, illetve célja pedig nem más, mint csakis az, hogy a fentebb megnevezett községben a katolikusok számát és megtelepedését visszaszorítsák, ellenkező esetben, ha ti. a nem katolikusok visszaéléseit eltűrik, és komolyan meg nem fenyítik, akkor a gyakran említett községbe helyezett plébános az Ő legszentebb Felségétől elébe tűzött célt soha el nem érheti.

Ötödikre: Az e községbe betelepedetteknek száma már oly nagy, hogy katonai osztag és szélesebb körű szállásösszevonás befogadására alkalmas ugyan, azonban köztudomás szerint tovább már nem terhelhető. Mivel továbbá e község lakosai minden közteherben kegyes királyi utasítást készségesen, alattvalói engedelmességgel követik és a kegyes idehelyezett plébános úrnak is minden felnőtt temetés után 1 Ft 15 krajcárt, fiatalabbak temetése után 37 krajcárt, bármiféle keresztelés esetén 23 krajcárt, egyházkelés[14] *után 10 krajcárt, esketés után, ha hajadon megy férjhez 1 Ft 58 krajcárt, ha pedig özvegy 1 Ft 48 krajcárt, de még kihirdetés után is, ha más helységbe való személy megy férjhez 1 Ft 30 krajcárt, s ezen kívül a nem köteles adományokat is a legkészségesebben fizetnek, ő tisztelendőségét megbecsülik, és minden maguk vallásával ellenkező meghagyásaiban a kegyes királyi rendeletek mintája szerint engedelmeskednek neki, ezért hát nem látják értelmét annak, hogy őket igaz ok nélkül az Igazság legfenségesebb trónja előtt, ahol mindenki egyenlő, megkapják a magukét, bevádolják.*

Hatodszor: Hogy ezen helység nem katolikus lakosai önhatalmúlag, vagy végre is bárki másnak határozatából haranglábjukat a katolikus templom telkéről máshová átvinni, és a paplaktól távolabb szemtelenül merészkedtek.

A hatodik pontra: Azt a körülményt, hogy haranglábjuk már előbb is ezen községben, a kegyes királyi rendelet értelmében, a végrehajtó urak jelentésének törvényes eljárása szerint, melyet itt B pont alatt alázatosan csatolunk, 12 ölnyi [ti. körülbelül 28,2 m] távolságra áll ott, a most megejtendő szemrevételezés fogja tanúsítani, az pedig, hogy ugyanennek a haranglábnak az építménye rozzantsága miatt, hogy a könyörgésekre és fohászkodásokra való reggeli, déli és esti harangozások mindenkinek a füléhez kényelmesebben eljuthassanak, ugyanazon alakban és hasonló anyagokból

gróf Batthyány József kalocsai érsek (Internet)

való alább következő újjáépítése a tekintetes vármegye kegyes határozata alapján történt, ez C pont alatt látható.

Hetedszer: Hogy a más vallásúak harangozója vasárnapokon és ünnepeken és ugyanezeken igen sokszor olyankor is, mialatt a helység plébános ura ünnepi beszédeit mondja, vagy az erre kijelölt órákban a mise szentségét tartja, déli harangozásképpen a másvallásúak haranglábját kongatja, s így következésképpen ő tisztelendőségét szolgálata közben, a hívő népet pedig a templomban ájtatoskodásban a kongatással megzavarja.

A hetedik pontra: Előállíttatik a harangozó, aki vallani fogja, hogy ő csak az elmúlt év húsvétján éretett rajta azon, hogy figyelmetlenségből (mivel nem tudta, hogy az istentisztelet még nem ért véget) cselekedte ezt az istentisztelet vége felé, akkor is azonban a helység tisztelendő ura haladéktalanul a paplakra hívatta és elverte, egyébként azonban, míg az istentisztelet be nem fejeztetik és a néppel együtt a helység plébános ura a szent helyről ki nem jön, sohasem szokott harangozni.

Nyolcadszor: Hogy a helység plébánosának nem kis fájdalmát növeli az a körülmény is, hogy a más vallásúak, kik pedig dicső emlékezetű isteni VI. Károly császár által vallásuk szabad gyakorlatától megfosztattak, harangozóval rendelkeznek, aki a fent nevezett Felség kegyes rendeletei ellen igen sok dologban kihágásokat követ el, viszont a helység ugyanide beiktatott plébános urát harangozótól megfosztva tartják.

A nyolcadik pontra: Magántulajdon jellegű haranglábat rögtön e helység betelepítésével egyidejűleg felajánlott a helység lakosainak a földes uraság és azt még a vallás szabad gyakorlásának kegyes eltörlésekor is ezen lakosok magánhasználatára meghagyták, ennek következtében tehát a beiktatott plébánosnak csak magánsérelmére tartozik az a körülmény, hogy a minden egyes temetési harangozás fejében követelt eleinte nyolc, később négy polturát ez az adófizető nép nem fizette meg. A harangozó, ha valami kihágást követ el, noha már más alakalommal a helység ugyanazon plébános ura korábban végzett déli harangozásért elverte, jogos és megengedett dolgokban mindig beidézhető, hogy pedig továbbá a helységnek ugyanazon plébános ura azt jelenti be, hogy saját külön harangozója nincsen, ez a község eléje semminemű akadályt nem gördít, sőt, inkább kész arra is, hogy azt az embert, bárki is az, akit saját hallgatói közül ilyenként ki akar jelölni, ezen helység magánterhei alól felmentse.

Kilencedszer: Hogy Császári és Királyi Felsége az 1768. február 22-ről kelt és kiadott kegyelmes rendeletében kegyelmesen megparancsolta azt, hogy a kiskőrösi nép, még a nem katolikus is, egyházi dolgokban a római katolikus plébános alá rendeltessék, s így következésképpen ugyancsak az ő haranglábjuk is, mely egyházi használatra szolgál, rendelkezése alá esik.

A kilencedik pontra: Igen sok királyi rendeletben gondoskodás történt arról, hogy nem katolikusok egyházi dolgokban, ti. keresztelésben, esketésben, temetésben és egyházkelésben a katolikus plébánosnak csak úgy legyenek alávetve, ha nem akarják lefizetett stólapénz ellenében az ilyenféle dolgokat vallásuk szomszéd lelkészeinél elvégeztetni. Mivel tehát az itt D pont alatt alázatosan csatolt királyi rendelet legfrissebb példája szerint is, maga Ő Császári és Királyi Felsége is úgy akarja, hogy egyházi dolgokban semmi sérelem ne essék, bizakodnak e helység lakosai is a jóindulatú királyi kegyességben, hogy mivel mindez idáig mindennemű dologban Ő Legszentebb Felsége védőszárnyai alatt éltek, ugyanott fognak továbbra is megoltalmaztatni.

Tizedszer: Hogy a helység nem katolikusai a legutóbb elmúlt 1775. évben a gyermekek előbbi tanítóját elbocsájtván egy másik iskolamestert vettek fel tanítóval együtt, saját magánintézkedésükből s az előbbi iskola számára használt házat is otthagyván, egy másikat választottak ki.

A tízedik pontra: A gyermekek oktatásának ez a gyakorlata is, amely a betelepítéstől kezdve mindezidáig mindig folytatódott, még a szabad vallásgyakorlat eltörlésekor sem szenvedett sérelmet. Ugyanis a betelepítés idején,

[14] A gyermekágyból felépült nőnek és gyermekének első látogatása és megáldása a templomban.

Wattay (III.) Pál domborműve a kiskőrösi Városházán (VDA)

az 1725. évben Szabadka György itt halt meg, ennek halála után pedig Turdeli Dániel élt a községben, mint iskolamester. Ezt a körülményt az E pont alatti alázatosan idecsatolt kivonat szerint az ő idejéből való anyakönyv tanúsítja. Miután pedig ama Turdeli Dánielt Cinkota községbe hívták meg, az említett gyermekek oktatását Kvacska András vállalta magára, aki folytatólag gyakorolta is, míg az elmúlt 1775. évig öreg kora megengedte. Tekintettel azonban erre az ő hosszas szolgálatára, meg is hagytuk őt ugyanabban a házban, ahol ezt a tanító munkát végezte. Továbbá ez a mostani ház, melyet a község lakosa, Turan Mihály lakott ezelőtt, majd pedig katonai szállás szükségeltetvén, azért, mivel ugyanezen osztag legfőbb őrparancsnok ura elfoglalta, a fenti helyőrségparancsnok úr számára rendbehozatott és ennek folytán, hogy az ugyanennek rendbe hozására fordított kiadások ugyanaz a lakos megadni, valamint ugyanabban az állapotban megőrizni nem tudta, ő egy másik, a község által megvásárolt házba költözött. Mielőtt azonban a fenti úton-módon rendbe hozott ház üresen maradt volna és ennek révén könnyen el is pusztulhatott volna, e helység közönsége, még ismét katonai szállássá alakítani nem kell, egy más tanítót helyezett el belé jó szándékkal, azon feltétellel, hogy ugyanott folytassa a gyermekek tanítását. S ez a tanító végre is, atyjának is ugyanott, míg máshol eltartást nem nyerhet, fiúi kegyeletből szállást nyújtott. Azonban ez a tanító semmi olyat nem tanít, ami az 1773. május 24-én kiadott, az olvasás-írás, és katekézis tanítására vonatkozó, itt F pont alatt alázatosan csatolt királyi körlevél rendelkezéseit csorbítaná. És éppen ezért amiatt, hogy a hasonló tanítás gyakorlatában e község gyermekei magától a betelepítéstől kezdve sohasem akadályoztattak, továbbá mivel a prédikációk olvasása, mely még a jobbágyoknak is kegyesen meg van engedve, ha előbb az olvasásban és vallásos katekizmusban kiskorukban oktatást nem nyertek, a hasonló olvasás megengedett jótéteményével nem tudnak élni, végre továbbá azért, mert a káté tanításban, mely kegyesen meg van engedve, e munkát ezen lakosok ágostai hitvallásának elemei szerint római katolikus tanító nem tudja végezni, hanem a Nógrád vármegyei leányegyházakban is, noha a vallás nyilvános gyakorlata számos helyen eltöröltetett, a gyermekeknek oly módon való oktatása, hogy a tanítóknak ne legyen szabad prédikációkat felolvasni, mindenhol kegyelmesen szabadon meghagyatott. Továbbá e község lakosai ezen oktatás meghosszabbításának dolgában a Szabolcs vármegyei, sokkal később megtelepedett nyíregyháziaknak példája nyomán is meghajtott térddel kérik, hogy kegyelmesen hagyják meg ezt nekik.

Tizenegyedszer: Hogy noha 1769. február 4-én e községbe egy római katolikus tanítót iktattunk be, úgy, hogy ez a német nyelvet is oktassa, ezen eljárásnak mégsem lett semmi foganatja, sőt, az iskolacéljára szánt telket is urasági korcsma számára lefoglalva tartják.

A tizenegyedik pontra: Mivel a káté tanítás is az F pont alatti kegyes királyi rendelet révén meg van engedve, bizakodnak e község lakosai is Ő Felsége jóindulatú kegyében és kegyelmességében, hogy noha a katolikus szülők gyermekei máshonnan való és ide beiktatott katolikus iskolamester tanítását veszik igénybe, az ágostai hitvallást követőkre a gyermekek ellentétes káté elemekkel való tanítását nem kényszerítik rá, már az újabb B pont alatti kegyes rendelet értelmében sem, hanem, mint ahogy eddig, olyan módon továbbra is meghagyják. Továbbá a katolikus iskolamester lakása és iskolája számára a kihasított plébániai telken kijelölt telek, melyet semmi részben meg nem kisebbítettek, most is ellenőrizhető a végrehajtó úrnak B pont alatt mellékelendő hitelt érdemlő tervrajzán: mihelyt azonban ez ágostai hitvallást követő lakosok észre fogják venni azt, hogy hozzáfogtak ugyanezen katolikus iskolamester lakásul szolgálandó ház építéséhez, az anyagok szállításában nem mulasztják el a maguk készséges voltát sem bebizonyítani.

Egyebekben meghajtott térddel könyörögnek Ő felsége kegyelmes királyi trónja előtt, hogy amennyiben a fent nevezett helybeli plébános úr vissza akar élni a maga módján ama rendeletekkel, amelyeket a másvallásúakkal szemben a Maga Ő Legszentebb Felsége sem akar igénybe venni, s ha valami mondani valója lesz a mi, a kegyes királyi rendeletek iránti engedetlenségünk ellenében, már a felesleges panaszkodások végett is a Felséges Királyi Trón előtt okozandó alkalmatlankodások megelőzése végett, inkább magánúton közölje e helység ágostai hitvallású lakosaival, s akkor tényleg még nagymértékben meg fogja tapasztalni azt, hogy e helység ágostai hitvallású lakosai alattvalói engedelmességükben mindig állhatatosan meg fognak maradni.

Ő Legszentebb Felségének örökké hű adófizető alattvalói az ágostai hitvallást követő kiskőrösi lakosok"[15]

Az irat mellett ott találjuk a véghatározat szövegét is: „[…] *A tekintetes Pest vármegyének a kiskőrösi plébános ágostai hitvallású helybeli lakosok ellen intézett feljelentéseit illetően a tekintetes megbízott közvetítésével megkeresett jelentések erejénél fogva, amely jelentést a méltóságos Helytartótanács a rendes úton előterjesztett a főméltóságú Magyar Királyi Udvari Kancellária a következő határozatot hozta: hogy a fent nevezett kiskőrösi lakosok a helybeli plébános feljelentése alól felmentetnek, azonban a szent könyvek olvasása és éneklése céljából tartott kölcsönös összejövetelektől írásban eltiltatnak. A gyermekek eddig gyakorolt tanítását illetően, mivel semmi sem szól ellene, tehát épségben meghagyatnak abban."*[16]

A lefolytatott vizsgálat eredményeképpen a testület tehát ismételten megtiltotta a kiskőrösieknek a vasárnapi nyilvános összejöveteleket, a gyermekek akár vallásos tanítását ellenben továbbra is engedélyezte.[17] A szabad vallásgyakorlásra végül is újabb 6 esztendőt kellett várni. Igaz, nem engedmények nyomán, hanem az uralkodói szemléletváltozás következtében: 1781. október 25-én II. József magyar király kiadta híres Türelmi Rendeletét, ennek értelmében pedig az ország protestánsai immár szabadon gyakorolhatták vallásukat, sőt, ha templomot egyelőre nem is, torony nélküli imaházat azonban építhettek maguknak.[18]

Turán István

[15] Kiss Béla i. m. Rendezetlen/Hiányos oldalak. Az eredeti iratot fellelte ugyanő a Wattay család pomázi levéltárában, valószínűleg az 1930-as években, a latin szöveget magyarra fordította Gyóni Mátyás bölcsészhallgató. Forrás: PSVK HGY

[16] Uo.

[17] Kiss Béla i. m. Az evangélikus egyház című fejezet, 4. o. továbbá: Suba György: Adatok, iratok Kiskőrös múltjából, második kiadás, Kiskőrös, 2018, 56. o.

[18] Teljes szövege: http://srta.hu/wp-content/uploads/2015/02/turelmi.pdf (Hozzáférés: 2019. 07. 24. 15:30)

A kiskőrösi római katolikus temető kialakítása a 19. században

Kiskőrösre kezdetben csak evangélikus vallású telepesek érkeztek, akik erős, és gyorsan fejlődő közösséget hoztak létre, amely 1730 követően, az evangélikus pap és tanító elűzése után is fennmaradt. A kiskőrösre kinevezett római katolikus plébános 1754-ben kezdte vezetni az elhunytak anyakönyvét. Ebben az évben már találkozunk Dora Ferenc nevével, akit már katolikus vallásúnak írt be a plébános. A következő elhalálozás 1762. április 27-én történt, ekkor Pleskó György lánya, Mária tért meg őseihez. 1764. március 21-én Szlámka János özvegye halt meg, majd 1771-ben két haláleset is történt. Július 2-án a 46 éves Kecskeméti Mihály, október 10-én pedig a 70 éves Milicz András hunyt el. Ezekből az adatokból is jól látszik, hogy Kiskőrösön nagyon csekély volt a katolikusok lélekszáma, az elhunytakat pedig a katolikus administrator kertjében temették el, erről a katolikus vizitációk (egyházlátogatások) is tájékoztatnak. Ez alapján a régi katolikus temető helyének valahol Kiskőrös belterületén kellett lennie. A kis temető bizonyára sokáig elég volt a kis katolikus közösség részére, azonban a 19. század elejétől egyre több római katolikus vallású, jellemzően mesteremberek, cigányok telepedtek le a mezővárosban. A megnövekedett közösség számára a régi temető most már szűknek bizonyult, ezért 1850-ben a közbirtokossági nemzetségi gyűléshez fordultak, hogy újabb területet jelöljenek ki katolikus temető számára. A közbirtokossági nemzetségi gyűlés 1850. április 29-én ült össze, s határozatot hozott. E szerint: „[…] *a kis-kőrösi kath*[olikus]. *és evan*[gélikus]. *gyülekezeteknek már akkor is szükségesnek elismeri temetkezési helynek kiadatása a közlegelőből elrendeltetett és pedig a kis-nyilasoktól* [ti. akasztói út melletti dűlő] *lefele mérve 16 holdak 1200 négyszög ölivel számítva, jelesül egy négyszegletű tér hasíttassék ki, melynek hossza 290, szélessége 70 öl,* [ti. körülbelül 550 m x 133 m] *mely tér ki is jelöltetett a kis nyilasok felé 12 hold az evangélikus részre felfelé, az alsó, vagyis a városhoz közelebb eső részén 4 holdak a katolikus egyház birtokába ezennel ünnepélyesen át is adassanak.*”

Isten malmai azonban csak lassan őröltek. 1854. július 4-én a császári és királyi szolgabíróság hivatalos személyei a korábban említett területet, amelyet a közlegelőből hasítottak ki, ünnepélyesen átadták az egyház képviselőinek. Az átadáson a következő személyek jelentek meg: Lipovniczky László helyettes szolgabíró a szolgabírói hivatal részéről, az uradalom részéről Gönczy János közbirtokossági felügyelő, a katolikus egyház részéről Kákonyi Alajos plébános, az evangélikus egyház részéről Sárkány János lelkész és Safáry József egyházi felügyelő. Az ünnepélyes aktuson a város vonultatta fel a tanúkat. Vlcsko György városbíró, Pék Mihály esküdt, Frolyán Mihály esküdt, Szabadszállási György esküdt, Vlcsko Márton egyházi gondnok, Raksányi József kiskőrösi jegyző, Deák Endre akasztói jegyző, Hoffman Szilárd és Turcsányi József urak. Az eseményről jegyzőkönyvet is felvettek, amelyet a város levéltárában helyeztek el. Kákonyi Alajos plébános nem volt teljesen elégedett a kapott területtel. Szerinte a kijelölt terület túl messze van a városközponttól. Megpróbálta a régi temető melletti kerteket elcserélni az új területért, azonban nem járt sikerrel, így kénytelen volt elfogadni a kialakult helyzetet, s megkezdeni az új temető kialakítását.

Források:

Kiskőrösi római katolikus anyakönyvek
Kiskőrösi Szent József plébánia iratai

Bella Tibor Zoltán

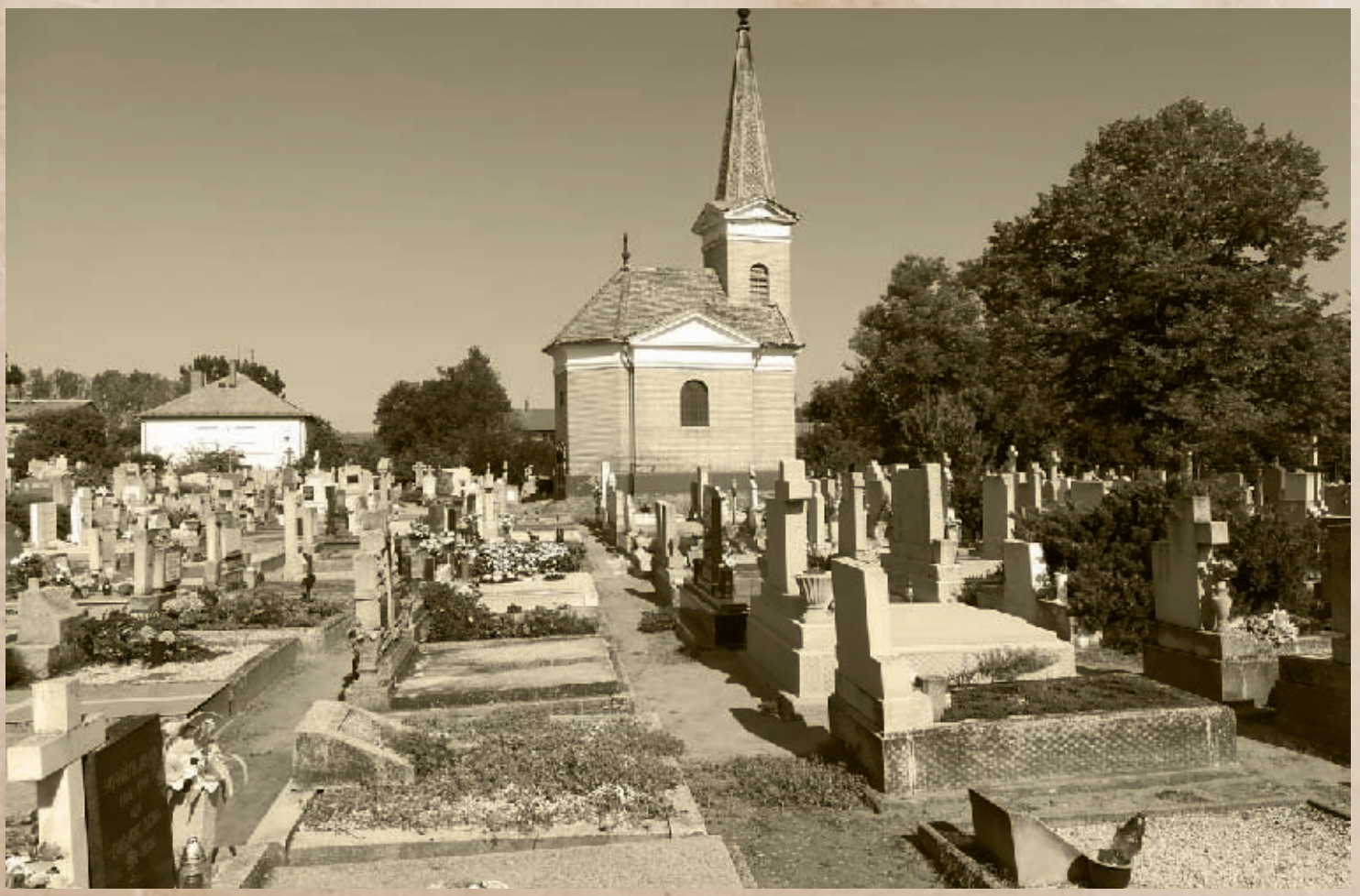

A kiskőrösi római katolikus temető napjainkban (PSVK HGY)

Az 1918-as spanyolnátha járvány kiskőrösi áldozatai

A történelem egyik legpusztítóbb járványa, a spanyolnátha 1918 elején tört ki az Egyesült Államokban, a közép-nyugati Kansas államban. A betegség valójában az influenzavírus A típusának egyik fajtája (H1N1) volt. Loring Miner körzeti orvos észlelte először a betegséget, és bár jelentette is az U.S. Health Service-nek, az Egyesült Államok egészségügyi szolgálatának, de a hivatalos szervek nem mutattak különösebb érdeklődést a téma iránt. Kansas Cityből 1918 februárjában három ember vonult be a hadsereg Camp Funston-i táborába, ahonnan rövidesen tömeges megbetegedéseket és több halálesetet jelentettek. 1918. március 11-én a Fort Riley katonai bázis szakácsa ‚megfázásra' panaszkodott, és még e napon több mint százan ágynak estek ugyanezekkel a tünetekkel. Innen már megállíthatatlan volt a vírus továbbterjedése. A katonákkal érintkező civilek által kijutott a táborból és elterjedt szinte az egész országban. A hatóságok ekkor már felismerték, hogy nagy baj van és karantént rendeltek el, ám az első világháború felülírt mindent, ugyanis a csapatmozgások nem állhattak le. Az egységeket behajózták, majd az európai frontra küldték őket.

Áprilisban a vírus felütötte a fejét a franciaországi Brestben is, majd innen tovaterjedt, és elérte Spanyolországot. Az első újságokban is megjelent hírek a semleges Spanyolországból érkeztek a járványról, a hírügynökségek 1918 májusának végén tájékoztattak a betegségről. A hírek szerint Spanyolországban nyolc millióan fertőződtek meg, és Madridban minden harmadik ember influenzás. A boltokat és a hivatalokat bezárták, még XIII. Alfonz spanyol király és több minisztere is megbetegedett. Erre a spanyol hírügynökség azt közölte, hogy a Madridban kitört járvány viszonylag ártalmatlan, halálos áldozatai sincsenek. Annak ellenére, hogy a világban az influenza e különleges vírusát spanyolnáthának nevezték el, pedig egy Közép-Afrikában honos vírus okozta, onnan terjedt el először, majd mutálódott, és az 1800-as években egyszer már fertőzött Európában. Németországból 1918 júniusának elejéről érkeztek az első hírek civil áldozatokról.

Magyarországon 1918 őszén jelent meg, majd gyorsan el is terjedt. Vidéken tragikussá vált a helyzet: a Friss Újság októberi jelentései közül kiemelhetjük az alábbiakat: Bihar vármegyében az alispán elrendelte, hogy három hétig valamennyi iskolában szüneteljenek az előadások. Nyíregyházán *„mintegy háromezren feküsznek e betegségben"*. Nagybecskereken a spanyolnátha *„egyre terjed."* *„A munkásbiztosító rendelőjében naponként 80–100 beteg jelentkezik."* Szintén a Délvidéken, *„Pancsován eddig 14 halottja van a járványnak."* Október közepén jött a hír, hogy Pécsett a spanyolnátha enyhült, de *„az állami fémipari szakiskola 144 tanulója közül 52"* beteg. Lőcsén az alispán *„elrendelte az összes iskolák bezárását"*, *„Brassóban a Szent Ferenc-rendi nővérek zárdáját spanyolnátha miatt bezárták."* Temesváron az állami főreáliskola 600 növendéke közül 111 betegedett meg, mire a polgármester az összes iskolát bezáratta. A margittai járás főszolgabírója közben azt jelentette: *„járásában hatósági orvos nincsen s ezért négy járványorvost kér."* A Pesti Napló szeptember végi értesülései szerint *„Egerben igen hevesen lépett fel a spanyol betegség. A főgimnáziumban eddig száztizenöt megbetegedés történt. A gimnáziumot és főreáliskolát be kellett zárni. A városi és vármegyei főorvos is megbetegedtek spanyolnáthában. Eddig hat halottja van a betegségnek."* Szintén e lap írt arról, hogy Ungváron ezernél több a beteg, Nagykanizsán pedig *„az összes iskoláikat be kellett zárni a járvány miatt."* Debrecenben Mihalovits József gyógyszertárát, az ország egyik legnagyobb patikáját, *„ahol még a mostani háborús személyzet-ínség idején is hét állandó gyógyszerészsegéd dolgozott,"* szintén bezárták. *„A patika összes segédei spanyol betegségbe estek és mivel pótmunkáért nem áll a tulajdonos rendelkezésére, kénytelen volt a gyógyszertárat becsukni."* De Marosvásárhelyről is azt jelentették: *„a református kollégiumot spanyolnátha miatt bezárták. A*

A spanyolnátha járvány világszerte legalább annyi áldozatot követelt, mint a négy évig tartó világháború (Illusztráció, Internet)

kollégiumban százhatvan beteg van." Október elején Baján is nagyon megnőtt a betegek száma. Szinte nem volt a városban olyan utca, ahol ne jelent volna meg a spanyolnátha. Október 9-én pedig bejelentették az első halálesetet.

„[…] *Bezárják a szegedi iskolákat is a spanyolnátha miatt. A járványszerűen fellépő spanyolnátha továbbterjedésének megakadályozása ügyében a belügyminiszter országosan intézkedett. A miniszter rendeletére tudvalevőleg falragaszokon hívták fel a nagyközönség figyelmét azokra az óvóintézkedésekre, amelyekkel a betegségnek elejét lehetne venni. Bár Szegeden - dr. Wolff Ferenc tiszti főorvos nyilatkozata szerint - a spanyolbetegség nem lépett fel járványszerűen, dr. Szalay József főkapitány szükségesnek látta elrendelni az általános fertőtlenítést, ami kiterjed az összes közlekedési eszközökre is. Előterjesztést tett ezen kívül a polgármesternek a főkapitány az összes iskolák bezárására is, amit a polgármester elfogadott.*"

Budapesten is súlyos helyzet alakult ki. Január 4-én a Népszava ezt közölte: „[…] *A spanyol járvány áldozatairól a városházán a következő statisztikát készítették: októberben megbetegedett 21479, meghalt 1455: novemberben megbetegedett 9140, meghalt 849: decemberben megbetegedett 5178, meghalt 715 ember.*" Az Est viszont országos adatokra hivatkozva azt írta január 3-án, hogy októberben 44 ezren haltak spanyolnáthában. Az újságíró még hozzáteszi, hogy ez a 44 ezres halálozás is csak alulbecslése a tényleges áldozatok számának, mert „*az 5000 anyakönyvi kerület közül csak 3500 kerület adatait foglalja magában; 1500 kerület anyaga ugyanis a közlekedési és közigazgatási zavarok miatt nem érkezett be.*"

A járvány a híres emberek közül is sokkal végzett. Így halt meg: IV. Károly magyar király, Kaffka Margit írónő, Judik Etel, Karinthy Frigyes első felesége, Pártos István hegedűművész. A legtragikusabb történelmi fordulatok közé tartozott, hogy Tisza István gróf, a volt miniszterelnök október 31-i meggyilkolása után pár nappal, november 7-én a Népszava arról írt, hogy fia, ifjabb Tisza István huszárfőhadnagy Geszten, a családi birtokon meghalt spanyolnáthában. A főpapok közül Dr. Hajdú Tibor pannonhalmi főapát is a fertőzésben halt meg. Még Kosztolányi Dezső is írt egy tárcát a betegségről: „[…] *Ma, porig alázva, a temetőben voltam. Egymás mellett álltak a szegények koporsói. Olyan tolongás van a sírkertekben, mint különben az élelmiszeresboltok előtt. A föld szinte hullámokat hány, mozog a temető, piheg, kitágul, akár a tenger.*"

Az ‚élelmesek' még e szörnyű járványt is a maguk hasznára akarták fordítani. Hirdetéseken mutatták be az általuk csodaszernek tekintett termékeket. „[…] *Színházban és moziban, általában minden nyilvános helyen, ki van téve fertőző betegségeknek, különösen a spanyolnátha veszélyének. - Ne mulassza el a meghűlés első jeleinél az Aspirin tabletták használatát, melyek mindenkor igazolták hatásosságukat. Kérdezze meg orvosát!*" Vagy pedig: „*Marty Medicinal Cognac orvosilag ajánlva a spanyolnátha ellen.*" A gyógyszerészek viszont egyöntetűen kiálltak aspirint, antypirin vagy pyramid szedése ellen, mert ezek a ‚kátránykészítmények' szívgyengeséget, szívbénulást idézhetnek elő. A köhögés ellen nem javasolták, hogy a betegek különféle bódító szereket alkalmazzanak, mert ezek is szívgyengeséget okozhattak. Felhívták a figyelmet a tisztaság fontosságára, és arra, hogy ne látogassák a betegeket, mert ez a járvány terjedését segíti elő.

Kiskőrös községben 1918 szeptemberében jelentkeztek az első megbetegedések. Október 2-án halt meg a járvány első áldozata, aztán egyre többen estek ágynak majd haltak meg.

A járvány kiskőrösi áldozatai:

1918. október 2. Párniczki András első halott. 5 éves Apja: Mihály, anyja: Paznyik Katalin.

1. Október 14. Holik Zsuzsanna, Szőgyi Pálné 26 éves. Apja: János, anyja: Legéndi Zsuzsanna.

2. Október 15. Hrutka Mihály 7 éves. Apja: Mihály, anyja: Litauszki Mária.

3. Október 16. Szőgyi Ilona 6 éves. Apja: Pál, anyja: Holik Zsuzsanna.

4. Október 16. Cseh Szakál György 67 éves. Apja: György, anyja: Fejes Kovács Éva, felesége: Pálinkás Mária.

5. Október 16. Sipiczki Erzsébet 16 éves. Apja: György, anyja: Szenohradszki Erzsébet.

6. Október 17. Podobni Zsuzsanna, Gyuricza Pálné 40 éves. Apja: György, anyja: Mlinkó Zsuzsanna.

7. Október 20. Laczkó Pál 4 éves. Apja: János, anyja: Torgyik Ilona.

8. Október 19. Legéndi Zsuzsanna. özv. Szabó Györgyné 52 éves. Apja: András, anyja: Turcsán Zsuzsanna.

9. Október 20. B. Varga Mária, Gold Ferencné 23 éves. Apja: István, anyja: Gombár Mária.

10. Október 20. Rohoska Erzsébet 6 éves. Apja: Mihály, anyja: Koczka Erzsébet.

11. Október 22. Kis Pál 9 éves. Apja: János, anyja: Lesták Mária.

12. Október 23. Szőke Amália, Bátri Ferenc Józsefné 43 éves. Apja: János, anyja: Bene Klára.

13. Október 23. Turcsan Ilona, Litauszki Pálné 28 éves. Apja: Pál, anyja: Fabók Zsuzsanna.

14. Október 23. Kutyifa Imre 3 éves. Apja: János, anyja: Maticz Mária.

15. Október 23. Klaudényi János kárpitos 48 éves. Apja: Márton, anyja: Varga Mária, felesége: Kudes Anna.

16. Október 24. Gyuricza Mária 9 éves. Apja: Pál, anyja: Valach Erzsébet.

17. Október 25. Kis János 13 éves. Apja: János, anyja: Pecznyik Lídia.

18. Október 25. Kalderás Miklós Apja: Béla, Anyja: Rozáli Franciska RK. 24 éves.

19. Október 25. Frolicsenko Pichán Vaszilevics orosz hadifogoly 22 éves

20. Október 26. Patyi Anna, férje: Borbényi Imre. RK. 34 éves. Apja: Márton, anyja: Halász Luca.

21. Október 26. Polereczki Mihály 27 éves. Apja: Mihály, anyja: Csermák Erzsébet.

22.Október 26. Rohoska Anna, Plichta Jánosné 23 éves. Apja: János, anyja: Oroszi Katalin.

23. Október 27. Mego Erzsébet 23 hónapos. Apja: István, anyja: Pjeczka Anna.

24. Október 27. Sujanics Borbála. Apja: József, anyja: Borbála, RK. 24 éves.

25. Október 28. Ondriska János 8 éves. Apja: János, anyja: Sziráczki Erzsébet.

26. November 1. Lihtenecker Gottfried 8 hónapos. RK.

27. November 1. Lichtenecker Gottfried RK. 8 hónapos. Anyja: Lichtenecker Erzsébet.

28. November 3. Nemes Zsuzsanna, ifj. Veiszhaupt Jánosné 28 éves. Apja: Mihály, anyja: Sipiczki Erzsébet.

29. November 3. Ba Mihály 19 éves. Apja: István, anyja: Turán Zsuzsanna.

30. November 4. Perényi Sámuel 5 éves. Apja: Sámuel tanító, anyja: Szerafin Erzsébet.

31. November 4. Pszota Ilona 6 éves. Apja Pál, anyja: B. Kovács Zsuzsanna.

32. November 5. Domonyi Anna 2 éves. Apja: Pál, anyja: Pálinkás Zsuzsanna.

33. November 5. Dulai Mária 8 éves. Apja: János, anyja: Breznyán Ilona.

34. November 7. Bajusznács Pál 16 éves. Apja: István, anyja: Oroszi Zsuzsanna.

35. November 7. Nagy Anna 3 hónapos. Apja: János, anyja: Huszár Erzsébet.

36. November 7. Kiss Tóth István 2 éves. Apja: Pál, anyja: Márkó Erzsébet.

37. November 7. Lovász Mária 3 éves. Apja: Sándor, anyja: Ba Zsuzsanna.

38. November 9. Pecznyik Pál 19 éves. Apja: András, anyja: Sinkovicz Ilona.

39. November 9. B. Kovács Ilona 3 éves. Apja: János, anyja: Nemes Zsuzsanna.

40. November 10. Oroszi Anna, Andriska Jánosné 26 éves. Apja: János, anyja: Turcsan Mária.

41. November 13. Gáspár János 2 hónapos. Apja: Mihály, anyja: Gáspár Hermin.

42. November 16. Kurucz Anna, özv. Grausza Mihályné 68 éves.

43. November 16. Litauszki János 38 éves. Apja: János, anyja: Litauszki Anna, felesége: Farkas Zsuzsanna.

„Én Istenem! Tehozzád ébredek virradatkor,
A te hajlékodban fogok lakni mindörökké."

Gyászbahorult, meggyötört lelkünk mélységes fájdalmával, de Isten szent akaratán megnyugodva tudatjuk, hogy feledhetetlen, drága gyermekünk, testvérünk, unokánk, rokonunk

nossiczi Thurzó Lillyke

a debreczeni leánygimnázium VII. osztályának tanulója

élte 16-ik évében, rövid, sulyos szenvedés és a szentségek buzgó felvétele után folyó évi október 28-án az Úrban elhunyt.

Kedves halottunk porlandó részét folyó hó 30-án d. e. 10 órakor, a Thaly Kálmán-uteza 8. sz. a. gyászháznál végzendő egyházi beszentelés után, a jászfelsőszállási családi sírboltban fogjuk a föltámadás reményében nyugalomra helyezni.

Debreczen, 1918 október 29.

Viszontlátásra az örök béke hazájában!

nossiczi Thurzó Béla
Margonyai Eugénia
szülők.

özv. Bozzay Pálné
nagynénje, illetve nevelő anyja.

György,
Tamás,
Béla
testvérek.

özv. Thurzó Gyrusné
apai nagyanyja.

özv. dr. Margonyay Gyuláné
anyai nagyanyja.

Nagynénjei, nagybátyjai, unokatestvérei nevében is.

Dankó tem. vall. Kossuth-u.

Thurzó Lilly gyázjelentése (OSZK)

44. November 21. Kotrebai Mihály 34 éves. Apja: Mihály, anyja: Bodányi Ilona. Felesége: Pálinkás Zsuzsanna.

45. November 22. Lucza Zsuzsanna 4 éves. Apja: András, anyja: Sinkovicz Zsuzsanna.

46. November 23. Viczian Anna 7 éves. Apja: Pál, anyja: Bajusznács Anna.

47. November 28. Tóth István 54 éves, menházi ápolt. Apja: István, anyja: Matúz Zsuzsanna.

48. November 29. Dicsa István 29 éves. Apja: György, anyja: Legéndi Erzsébet.

49. November 30. Pszota Terézia 2 éves. Apja: János, anyja: Flórián Anna.

50. December 1. Plichta Julianna, Kudron Józsefné 64 éves. Apja: István.

51. December 3. Vajda Erzsébet. Apja: Károly, anyja: Kecskeméti Rozália 16 éves, spanyol betegség RK.

52. December 6. Turan István 69 éves. Apja: István, anyja: Meskó Zsuzsanna.

53. December 11. Szaszkó Kálmán, felesége Balázs Anna 39 éves, RK. Spanyol influenza.

54. December 12. Mohut Ilona 17 éves. Apja: Mihály, anyja: Lesták Zsuzsanna.

55. December 13. Ambrus Erzsébet 10 hónapos. Apja: János, anyja: Földinszki Mária.

56. December 14. Pális Erzsébet, Hrutka Istvánné 23 éves. Apja: István, anyja: oroszi Erzsébet.

57. December 22. Bolemányi Béla 7 hónapos.

58. December 28. Lasztovicza János 18 éves. Apja: Pál, anyja: Torgyik Mária.

59. December 29. Csengődi Zsuzsanna 1 hetes. Apja: János, anyja: Hlavács Mária.

60. December 31. Trsztyinszki Mária 1 hónapos, spanyol betegség. Apja: Pál, anyja: Turcsan Zsuzsanna.

61. 1919. Január 9. Ambrus András 3 hetes. Apja: András, anyja: Suba Erzsébet.

62. Február 15. Nagy Erzsébet 15 hónapos. Apja: József, anyja: Zsellér Anna. RK. Spanyol betegség.

A járvány áldozata lett a kiskőrösi gyógyszerész, Thurzó Béla 16 éves leánya: Lilly is Debrecenben 1918. október 28-án.

Az RK a római katolikus áldozatokat jelöli, a többiek evangélikus vallásúak voltak. Sajnos az izraelita áldozatok számáról nem sikerült adatokhoz hozzájutnom.

Természetesen az influenza vírus mellett a korra jellemző betegségek is szedték áldozataikat. 1918. október 2. és 1919. február 15. között tüdőgyulladásban 29-es, tüdővészben 25-en, szívbajban 17-es, bélhurutban 7-es, agyhártyagyulladásban 5-en, mellhártyagyulladásban és 4-en, hashártyagyulladásban és a manapság ‚divatos' rákban 2-2-en haltak meg Kiskőrösön. Ezeken kívül vízkór [ti. ödéma], vesebetegség, de legfőbbképpen a végelgyengülés szerepelt a halálesetek okaként.

Források:

Kiskőrösi polgári anyakönyvek
Kiskőrösi evangélikus anyakönyvek
Kiskőrösi katolikus anyakönyvek
Kiskunhalas Helyi Értesítője 1933. február 15.
Délmagyarország, 1918. október 4.
Friss Újság 1918. október. 23.
Pesti Napló 1918. szeptemberi számai
Pesti Napló, 1918. októberi számai 229–255. szám
Népszava 1919. 01.04.
Kosztolányi Dezső: A járvány
Az Est 1918. októberi számai, 229-255. szám
Az Est 1918. decemberi számai, 282-306. szám
Rubicon történelmi folyóirat
Múltbanéző, a Bács-Kiskun Megyei Levéltár elektronikus folyóirata

Bella Tibor Zoltán

Szent István király jobb keze Kiskőrösön

1938-ban, az ún. kettős szent évben, az egész keresztény világ Magyarországra figyelt, ekkor ugyanis Budapesten rendezték meg az Eucharisztikus Világkongresszust, amelynek időpontja természetesen nem lehetett véletlen, ebben az esztendőben volt államalapító szent királyunk, István halálának 900 éves jubileuma. A rangos egyházi esemény zárását követően, május 30-án nyílt meg a Szent István Emlékév, amelynek legfontosabb eseménysorozata egyértelműen a király ereklyéjének, a Szent Jobbnak az országjárása volt.[1]

A speciálisan kialakított vasúti szerelvényt négy hónap alatt építették meg, öt kocsiból és egy mozdonyból állt. Az egyházi és világi méltóságokat szállító két-két luxuskocsi fogta közre az ereklyét szállító, bizánci stílusban díszített ún. ‚aranykocsi', amelyet a MÁV egyik szalonkocsijából alakítottak ki. István király jobb keze a püspöki konferencia által előre jóváhagyott útvonalakon utazott, számos településen megállva, hol hosszabb, hol rövidebb időre, hogy a lakosságnak lehetősége nyíljon a vele való személyes találkozásra. A magyar és egyházi motívumokkal gazdagon díszített szerelvény érthető módon az aranyvonat elnevezést kapta, mozdonyának elejére például az apostoli kettős kereszt került. A precíz és pontos menetrendet központilag állították össze, csúszásra nem kerülhetett sor, de talán éppen ezért a Szent Jobb előtti szakaszon a vasúti kocsiba üvegfalat építettek be, hogy azokban a községekben is láthassák, ahol a vonat nem állt meg, csupán lelassított.[2]

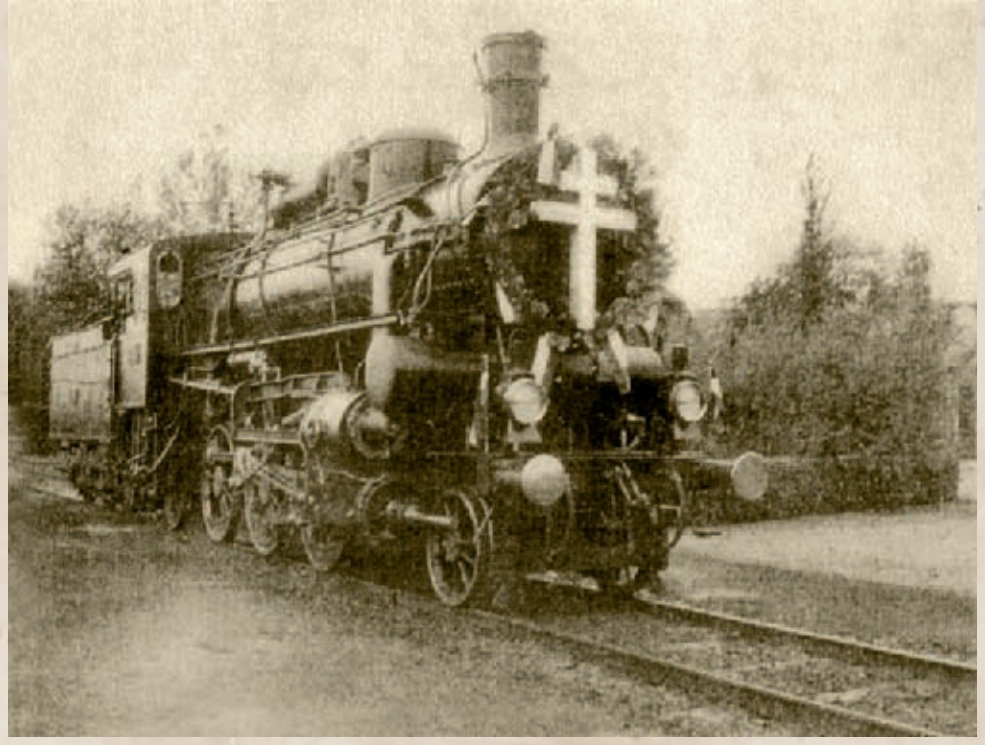

Az aranyvonat mozdonya a kettős kereszttel (Internet)

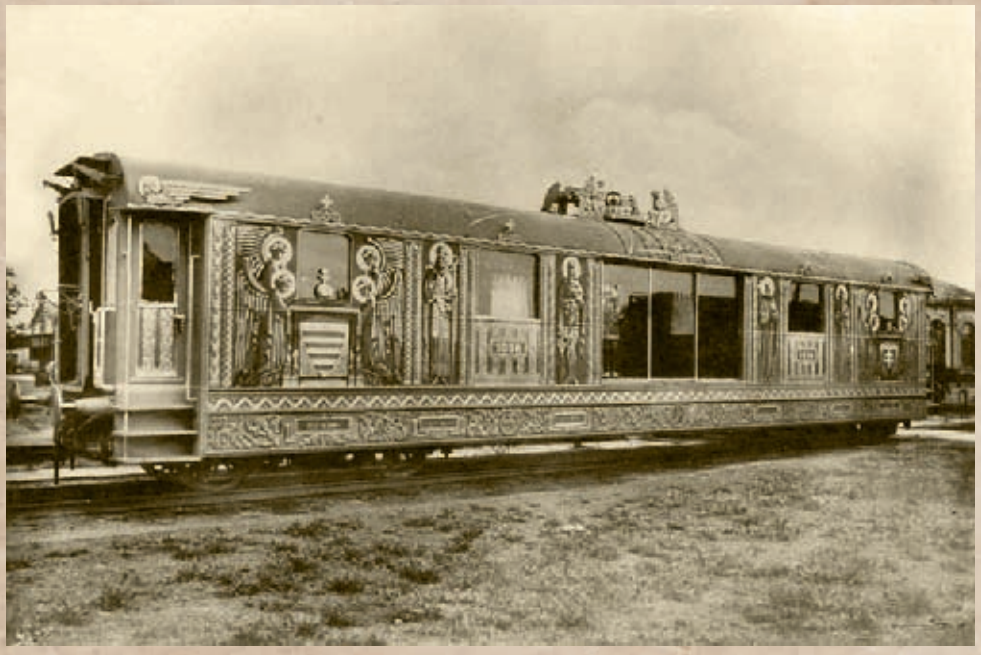

A Szent Jobbot szállító aranyvonat díszes kocsija (Internet)

1938 és 1942 között több ilyen országjárásra is sor került, azonban a minket részleteiben is foglalkoztató hatodik út 1938. június 26-án és 27-én zajlott. A szerelvény reggel fél 7-kor gördült ki a budapesti Keleti pályaudvarról, hogy aztán Kunszentmiklóst érintve 9 óra körül megérkezzen az első településre, ahol néhány percnél tovább időzhetett, Kiskőrös községbe.[3] A mindössze 26 perces itt tartózkodásról sajnálatos módon meglehetősen kevés információval rendelkezünk, ennek oka pedig minden valószínűséggel abban keresendő, hogy a harmincas évek világában hiábavaló dolog a mai ökumenét keresnünk, a római katolikus és a protestáns egyházak közötti viszony egészen más természetű volt akkoriban. Szent István napja, így ereklyéjének körülhordozása is elsősorban római katolikus ünnep volt, Kiskőrös lakossága (és vezetői) viszont túlnyomórészt az evangélikus vallást követte. Az országos evangélikus egyház hozzáállását a kérdéshez pedig jól példázza, hogy István király „szent"

[1] Kőfalviné Ónodi Márta: A Szent Jobb Kiskunfélegyházán 1938-ban. In: Múltbanéző, a Bács-kiskun Megyei Levéltár elektronikus folyóirata. Forrás: http://www.bacs-kiskun-leveltar.hu/V3/SP07_mbn/Tanulmanyok/koom-06t-1.html (Hozzáférés: 2019. augusztus 21. 8:33)

[2] Uo.

[3] Uo.

[4] Dr. Wiczián Dezső: A „szentistváni gondolat" és mi. In: Keresztyén igazság, 1938. június, 174. o.

A másik nagy protestáns egyház, a reformátusok is hasonlóan vélekedtetek az ereklyetiszteletet illetően, sőt, amikor 1933-ban egy torzsai lelkészük újságcikkben bírálta azt, az ügyből országos hírű, ún. „Szent Jobb-per" kerekedett, ahol Nagy Lajos lelkipásztort előbb elítélték „vallásellen kihágásért", majd egy évre rá felmentették elévülés miatt (Súlyosan megbélyegezte a Tábla a Szent Jobb-per vádlottját. In: Esztergom és vidéke, 1934. március 11. 2. o.).

jelzőjét még csak elfogadhatónak tartották, ám az ereklyéhez való viszonyuk már leginkább elutasító volt. Erre utal a következő gondolat is: „[…] *Az ún. „szentjobb"-nak a szentistváni gondolathoz semmi lényeges köze nincsen. Annak indokolásával sem szükséges bővebben foglalkozni, hogy mi a szent jobb kultuszban semmiféle formában részt nem vehetünk. Sőt igen meg kell kérdőjeleznünk azt is, hogy pusztán nemzeti szempontból van-e ennek komoly jelentősége?* […] *Mindenesetre a leghatározottabban tiltakoznunk kell az ellen, hogy bárki is a szent jobb tiszteletben való részvételt tegye a magyar nemzeti érzés és hazafiasság, vagy akár a helyesen értelmezett szentistváni gondolat megértésének mértékévé, vagy feltételévé.*" [4]

A község képviselőtestületi jegyzőkönyveit fellapozva, továbbá a levéltárban fennmaradt közigazgatási iratokat böngészve sem találjuk semmilyen hivatalos nyomát az aranyvonat érkezésének, ugyanez a helyzet az evangélikus irattár 1938-as dokumentumaival is. Mindezek ellenére egészen rendkívüli dolognak számít, hogy mindeddig nem került elő legalább fényképfelvétel az ereklye itteni tartózkodásáról.

A források alapján tudhatjuk, hogy a gyönyörűen feldíszített pályaudvaron díszes fogadóbizottság köszöntötte a Szent Jobbot, az ünnepi beszédet az egyházkerület római katolikus esperese, a keceli dr. Földesdy Antal tartotta, majd a Mikus János karnagy vezette kiskőrösi Keresztény Iparos Dalkar énekelte el az *‚Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga'* kezdetű Szent Istvánhoz szóló éneket.[5] Az esperes beszámolójában kiemelte, hogy ekkor a keceli katolikus hívek egy része is Kiskőrösre látogatott. A szerelvény nem maradhatott sokáig, ugyanis a szárnyvonalon tovább kellett indulnia Kalocsára, ahol már több mint 3 órát tartózkodott. Itt, a székesegyház előtt került sor ugyanis az egyházmegye legnagyobb ünnepségére. A szentmisét gróf Zichy Gyula érsek celebrálta, aki már jó előre felszólította a katolikus papságot, hogy minden gyülekezet nagyságához mérten képviseltesse magát a rangos eseményen: „[…] *Ezen örvendetes nap nem csak Kalocsa város ünnepe, hanem kell, hogy legyen a Szent István által alapított kalocsai egyházmegyének is. Ezért súlyt helyezek arra, és úgy kívánom, hogy a június 26-iki kalocsai ünnepségeken az egyházmegye minden plébániája lélekszámának megfelelő arányban képviselve legyen.*"[7] Mivel egy ilyen levelet Borsai István akkori kiskőrösi plébános iratai között is találhatunk,[8] ezért minden bizonnyal a kiskőrösiek is ott voltak ezen a nem mindennapi eseményen, amelyről már fénykép is fennmaradt. A ceremónia után a vonat visszatért Kiskőrösre, ahol újabb 10 percet töltött, majd továbbhaladt a Kiskunhalas–Kiskunmajsa–Kiskunfélegyháza útvonalon át Szegedre. Másnap előbb Hódmezővásárhelyre ment, majd Szentesre, innen pedig a Kecskemét-Cegléd-Nagykőrös vonalon hazatért Budapestre.

Turán István

A Szent Jobb Kalocsán (FORTEPAN/Jezsuita Levéltár)

[5] A kiskőrösi Keresztény Iparos Olvasó Egylet közgyűlési jegyzőkönyvei, 1939. január. Forrás: PSVK HGY

[6] KFL Actio Catholica – A Szent Jobb országjárásával kapcsolatos iratok csomója.

[7] Uo.

[8] A kiskőrösi Szent József plébánia irattára, 1938-as iratok csomója, továbbá: KFL Actio Catholica – A Szent Jobb országjárásával kapcsolatos iratok csomója.

Bombázások 1944. szeptember 1-én Magyarországon és Kiskőrösön

A második világháború alatt Magyarország területét 1941. április 7-én érte először légitámadás, ekkor a jugoszláv légierő Szegedet és Pécset bombázta. 1941. június 26-án ismeretlen felségjelzésű repülőgépek dobtak le bombákat Kassára, majd 1942. szeptember 4–5-én és 9–10-én érte éjszakai szovjet repülőtámadás Budapestet. Ezek után hosszú ideig nem volt számottevő idegen légi tevékenység az ország légterében. A front közeledtével aztán, 1944. április 3-án kezdetét vette az ország területének, ipari és közlekedési csomópontjainak rendszeres és folyamatos bombázása elsősorban az angolszász hatalmak által. Az amerikai és az angol bombázók Dél-Itáliában szálltak fel támaszpontjaikról, ledobták bombaterhüket Közép-Európában, majd Nagy-Britanniába, vagy esetleg a Szovjetunióban szálltak le. Az ún. repülő erődöket vadászgépek kísérték: főként amerikai „Mustangok" és P-38 „Lightning"-ok. Ez történt 1944. szeptember 1-jén is. Egy kisebb kötelék 99 rombolóbombával ismét a szolnoki vasúti hidat próbálta lerombolni, emellett bombák hullottak Szajolra, Mezőtúr vasúti hídjára és Berettyóújfalura is. Ezt követően nagy erejű támadás érte Debrecent, 250 rombolóbomba pusztított a városban, elsősorban a vasútállomást és a környékét támadták. A halottak száma: 722 fő volt, ebből mintegy 600 az állomáson tartózkodó, szabadságra igyekvő német katona. Egy kisebb kötelék a nagykárolyi vasútállomást bombázta, s a mellette levő Erdélyi Olaj, Szappan és Vegyicikk Gyárat, amely 2 rombolóbomba-telitalálattól súlyos károkat szenvedett.

Óvóhely Kiskőrösön a főszolgabírói lakás udvarán 1944-ben. A képen dr. Benedek János főbíró családja. B-J Benedek Jánosné, Benedek Anikó, Szécsi Marika háztartási alkalmazott (PSVK HGY)

Az amerikai Tyler őrnagy rajával Szolnok közelében földközelbe ereszkedett, és délnyugati irányba haladva 11 óra 20 perckor a kecskeméti repülőtéren felgyújtott egy Me–323 Gigant szállítógépet. Tíz perccel később már a kiskőrösi vasútállomást géppuskázta a négy Mustang. A magyar feljegyzések szerint három román vadászgép hajtotta végre a támadást. Amerikai források viszont az ő vadászgépeik támadásáról szólnak. A Mustangok géppuskával és foszforos gyújtóbombákkal támadták a vasútállomáson a 25 kocsiból álló német katonai szerelvényt, valamint az állomáson lévő olajtartályokat. A találatok következtében a szerelvény és a tartályok kigyulladtak, hamarosan az egész lángtengerré változott. A német katonák leugráltak a szerelvényről, s a közeli zsidó temetőben és a szőlőkben kerestek menedéket. A riasztás után a kiskőrösi tűzoltók rövidesen a helyszínre érkeztek, s nagy erőkkel hozzáláttak az oltáshoz. A vagonokat szétkapcsolták, s amennyire lehetett távolabb vontatták-tolták őket az állomás épületétől. Az olajtartályok oltása veszélyes feladat volt. Rövidesen egy kisebb robbanás is történt, de szerencsére nem okozott újabb károkat. Három órai megfeszített munkával sikerült megfékezni a lángokat. Az elszenesedett vagonokban három összeégett német katona holttestét találták meg. Mindannyian a Feldeisenbahn Maschinen krup. 46. alakulat tagjai voltak. A katonai ‚dögcédulák' alapján sikerült azonosítani is őket: Ernst Fischer, Henrik Lass és Michael Zwatjüschenko. Utóbbi a németes írás ellenére valószínűleg a német hadsereghez önként csatlakozott ukrán katonáról volt. A német katonákat a katolikus temetőben temették el.

Az áldozatok között volt a szerelvény vezetője, Mezei Mihály is, aki nem tudta vagy nem is akarta elhagyni a gondjaira bízott szerelvényt. Halálát lőtt sérülés, belső elvérzés okozta. A hős mozdonyvezető az első világháború kitörésének évében, 1914-ben született Szabadkán. Apja Maitz István, anyja Stáncsics Rozália volt. A család több soron is kapcsolódott a MÁV-hoz, közeli rokona is kocsivezető volt. Holttestét családja elszállíttatta Győrszentiványra. Volt azonban egy másik vasutas áldozata is a támadásnak. A 32 éves, Kiss János Gyula MÁV segédtiszt is ekkor vesztette életét. Ő Kiss János Gyula földműves és Pszota Mária gyermekeként született Kiskőrösön 1912. szeptember 4-én. Egy parasztgyerek számára kitörést jelentett az állami, biztos munkahely, így jelentkezett a vasúthoz. A Délvidék visszatérése után Újvidékre vezényelték, ott is telepedett le, felesége Hrutka Ilona volt.

Sajnos a támadásnak egy polgári áldozata is volt. Az állomáson tartózkodó 12 éves Petróczi Pál a légvédelmi szirénák megszólalása után elhagyta az épület környékét, s a golyók elől a közeli központi szeszfőzde épületének kapujában keresett menedéket. A gyorsan suhanó vadászgépek géppuskasorozatai is végigszántották a környéket. Szegény fiút is eltalálták a lövedékek, s hasüregi elvérzés következtében életét vesztette. Édesapja Petróczi Pál, édesanyja Jakubecz Erzsébet volt.

Az amerikai gépek a támadás után gyorsan továbbrepültek. 11 óra 40 perckor a szekszárdi vasútállomásnál kötöttek ki. Több rácsapással lőtték a mozdonyokat, szerelvényeket, és az állomásról kigördített vagonokat. Wilson hadnagy egyik rácsapása során a föld közelébe került, s egy felrobbanó vagon darabjai súlyos károkat okoztak gépének hűtőjében. A motor túlmelegedett, kényszerleszállást kellett végrehajtania egy közelben lévő füves, viszonylag sík területen. A fölötte

keringő amerikai gépek közül kivált a géppár parancsnoka, Exum őrnagy és sikeresen leszállt a földre kényszerült füstölgő Mustang mellett. A hadnagy gyorsan bepréselődött az őrnagy mellé az egyszemélyes kabinba, A kiérkező magyar katonák szórványos puskalövései között sikeresen felszálltak. Tyler őrnagynak még arra is maradt ideje és lélekjelenléte, hogy szétgéppuskázza a lelőtt amerikai gépet, majd a három vadászgépre csökkent raj elhagyta Bonyhád környékét.

Források:

Magyarországi evangélikus anyakönyvek
Magyarországi polgári anyakönyvek
Magyarországi katolikus anyakönyvek
Pataky Iván - Rozsos László - Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett I-II. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1992.
Horváth Csaba: Bombázások és rombolások a második világháborúban, Puedlo kiadó, Nagykovácsi, 2002.

Bella Tibor Zoltán

ERŐS VÁR A MI ISTENÜNK!

Kivonulás rendje

Istentisztelet végén, vagy esetleges légiriadó alkalmával

Ebben a padban ülők

Kizárólag csak

A torony alatti ajtón

távozhatnak a templomból!

A kivonulásnak minden alkalommal rendben és gyorsan kell megtörténnie

A templomajtón kívül ne álljunk meg! Hagyjunk helyet az utánunk jövőknek is!

Kivonulási rend az evangélikus templomból légiriadó esetén (PSVK HGY)

Dr. Benedek János főszolgabíró visszaemlékezése 1944. szeptember 1-ére:

„[…] *a hivatalban dolgozom. Irodámból alacsonyan repülő gépek hangját hallom. Nemsokára gépfegyverlövés sorozatot is észlelek. Az ablakomból kinézve látom, hogy a gépekről lőnek gépfegyverrel. Nincsen idő gondolkozásra. Udvarban látom kislányom. Kirohanok. Felkapom lányom és a fal mellé, védett helyre viszem, amíg nem szűnik a lövöldözés. Leeső bomba robbanások hangját is hallom. Lányom elhelyezése után visszamegyek a hivatalba. Hivatal ablakából az utcán szaladóktól tudom meg, hogy a vasút állomást bombázták meg.*

Telefonon érdeklődésemre megerősítik az utcai emberek állítását. Valóban az állomást bombázták meg. A repülők már elszálltak Kiskőrös fölül. Telefonértesülésem után kerékpárra ugrom és sietek ki az állomásra. Mivel a vásártéri iskola a vasút mellett, az állomáshoz közel van, előbb oda karikázom. Feleségem és a gyerekek egészségesek. Nem sérült meg senki. Feleségem elmondja, hogy a repülőkről az iskolára is jutó lövések észrevételekor a gyerekeket elrángatta az ablakoktól és mindnyájan a földre feküdtek. Az ablakon egy lövedék sem jött be. Így nem érte őket sérülés.

Iskolából az állomásra sietek. A Páhira vezető megyei kövesút vasúti átjárójánál egy agyonlőtt kisgyermeket [ti. Petróczi Pál] *látok a földön. A gyermek már halott. Nem lehet érdekében tenni semmit. Míg a halott gyermek fölött állok, meglát az állomásfőnök, akinek lakása a lelőtt gyermekhez közel van. Rohan hozzám, közli, hogy fiát haslövés érte. Kéri, hogy legyek segítségére. Hivatalba és az elöljárósághoz telefonálok, hogy szerezzenek egy autót és küldjék ki az állomásra. Nekem már nincsen autóm és nem segíthetek vele. Egy autó nem sokára megérkezik. A hasba lőtt kb. 14 éves Juhász fiút autóra rakjuk, és az autó elviszi Kiskunhalasra a kórházba. A fiút azonnal megoperálják. Az operáció sikerül, a fiú meggyógyul. Gyógyulása után egészségesen találkozom vele.*

Az állomás épületéhez közel van egy búvóhely. Lövés és bombázás alatt egy mozdonyvezető [ti. Mezei Mihály] *igyekezett az óvóhelyre. Az óvóhely ajtaja előtt belépésnél érte a golyó és őt is megölte.* […] *Az állomáson állt egy német katonákat szállító tehervonat. A vagonokból több meg volt bombázva. Hogy a vonatban a németeknek milyen veszteségük volt, nem tudom, mert a német katonák nem engedtek közel a vonathoz. Utólagos megállapításunk szerint a német vonat volt a cél, nem Kiskőrös község. Másutt sebesült és halott nem is volt, csak az állomáshoz közel.”* /MNL PML XIV. 37. II. kötet 76-77. o./

Amerikai Mustangok bevetésen (Illusztráció, Internet)

Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

Egy rendes sajtótermék általában rendelkezik lapszemle rovattal, ennek mintáján pedig mi is megpróbálkozunk egy múltbeli eseményeket a korabeli nyomtatott sajtón keresztül bemutató állandó fejezettel, ahol az országos és a helyi lapok hasábjain megjelent cikkek és rövidhírek is terítékre kerülnek. Érdekes megfigyelni rajtuk keresztül nemcsak az éppen aktuális témákat, eseményeket, de a korabeli nyelvezetet, vagy az elmúlt száz esztendőben alaposan megváltozott újságírást, mind a stílust, mind az etikát tekintve. Az egyes bemutatott írásokat a közérthetőség kedvéért mai nyelvre ültetjük át, illetve ahol szükséges, a végén megjegyzéssel látunk el.

A helyi újságból

„[…] – ***A spanyol betegségről.*** *Napjainkban, sajnos, nálunk is gyakori ez az új betegség. Kórokozó bacilusát még nem tudják, s így az ellene való védekezés is csak kísérletezésen alapszik. A betegség egy-kettőre oda juttatja áldozatát a másvilág kapujához, és elég gyakran be is viszi. Ennek elkerülése végett kívánatos volna mindenkinek megszívlelni azon útmutatást, amelyet a budapesti polgármesteri hivatal kiadott a következőkben:*

A mostan elterjedt influenza (spanyol betegség) járvány könnyebb esetei náthával, rekedtséggel, köhögéssel és kisebb fokú roszszullétben jelentkeznek, súlyosabb esetekben az említett jelenetek nagyobb mértékűek. A láz 39-40 fokig is emelkedhetik, a betegek erőtlenek, étvágytalanok, sokszor erősebb tagfájdalmak kínozzák őket, sőt súlyosabb szövődmények (komplikációk) is jelentkeznek, amelyek közül a leggyakoribbak a tüdőgyulladás és a mellhártyagyulladás. Tapasztalás szerint a fagyal ott terjed leginkább és legnagyobb gyorsasággal, ahol sok ember sűrűn egymás mellett, különösen egy zárt helyen huzamosabb ideig tartózkodik együtt, mert a fertőzés főleg levegőn át történhetik.

Ez okból a védekezés nézőpontjából a következőkben tartom szükségesnek a közönség figyelmét felhívni:

A tömeges összejövetelektől lehetőleg tartsuk távol magunkat. Színházakat, mozgószínházakat, kabarékat, orfeumokat, banketteket, kávéházakat, vendéglőket, kávé és pálinkaméréseket, vasúti és egyéb váróhelyiségeket, klubokat, gyűléseket, népmulatságokat kerülni kell. A nagy vasutakon, a villamos vasúti és többi helyi közlekedési eszközön, amelyeken a zsúfoltság nem akadályozható meg, csak szükség esetén utazzunk, mert szomszédjaink lehelete és nyálkasziporkái, valamint esetleg az érintkezésük útján, ha például otthonunkban ilyen ragályozó beteg van, mi is megkaphatjuk a bajt.

Köhögés és tüsszentés alkalmával tartsuk a zsebkendőnket a szájunk és orrunk elé. Csókolódzás úgy az arcon, mint a kézen kerülendő. Köpködés veszedelmes. A kézfogás ragadós betegségeket terjeszthet könnyen.

Szájunkat és torkunkat naponkint többször fertőtlenítő szerrel öblítsük ki. Testünket s ruházatunkat, és lakásunkat tartsuk tisztán. Szappan nélkül is, különösen meleg vízzel elég jól lehet tisztálkodni. Minden étkezés előtt mossuk meg a kezünket.

A háztartásokban figyeljünk arra, hogy mindenki lehetőleg saját asztalkendőjét használja. Óvakodjunk a meghűléstől. Kerüljük a mulatozást, valamint az éjjelezést, mert akkor ellenálló képességünk nagyobb lesz és ennek következtében több kilátásunk lehet arra, hogy a ragályt elkerüljük, mint ellenkező esetekben.

Nátha, torokfájás, rekedtség, köhögés, vagy láz esetén a beteg forduljon azonnal orvoshoz. Az ilyen beteg zsebkendőjét és törülközőét forró vízben, még jobb, ha forró lúgban főzzük ki.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1918. október 27-i számában/

„[…] – ***A spanyolnáthának*** *elnevezett ragadós betegség egyre nagyobb mértékben lép fel városunkban is. Nagyon sok eset végződött már halállal. Figyelmébe ajánljuk a közösségnek mai cikkünket, mely a spanyolnátha elleni védekezés módozatairól ad utasítást.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1918. október 27-i számában/

„[…] – ***Nincs mozi előadás.*** *A nagymértékben fellépett spanyolnátha miatt a mozielőadás is be van tiltva. Nem szabad egyáltalában semmiféle jótékony célú előadást, színházat, mozit, hangversenyt rendezni mindaddig, amíg a kiadott tilalmat a hatóság vissza nem vonja.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1918. október 27-i számában/

„[…] – ***Halálozások.*** *Nem elég, hogy a halál véres kézzel arat a harcmezőkön, még ráadásul itthon is bőségesen szedi áldozatait. Napról napra több a halott, akik pedig még élhettek volna, hisz legtöbbjét fiatalon, élete virágjában törte derékon a kerülhetetlen halál. […] Kalderás Miklós fiatal földbirtokos pár napi betegség után a spanyol járvány áldozata lett. Thurzó Béla gyógyszertár tulajdonos leánya Debrecenben szintén spanyol betegségben meghalt. Legyen áldott emlékük és pihenésük csendes, zavartalan.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1918. november 3-i számában/

„[…] – ***Színészet.*** *A délvidéki jól szervezett színtársulat, amely jelenleg Pancsován működik, november hónap vége felé ide szándékszik jönni pár hetes színi idényre. Remélhetőleg addigra teljesen megszűnik a spanyol járvány s talán már a béke is meg lesz kötve, s így nem lesz semmi akadálya, hogy egy jól szervezett társulat első rangú előadásait élvezze Kiskőrös közönsége.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1918. november 3-i számában/

„[…] – ***Szűnőben a spanyolnátha.*** *Napról napra mind kevesebb a megbetegedések száma, s így remélhetjük, hogy véglegesen megszabadulunk ettől a járványtól.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1918. november 17-i számában/

Megjegyzés: a csökkenő tendencia ellenére 1919 februárjáig még 19-en vesztették életüket a járvány következtében.

„[…] – ***A föld kincsei.*** *Évek óta csobog a víz magától a temető melletti ártézi kútból, s alig veszünk róla tudomást néhányan, pedig hányszor volt már szó az ártézi kutak szükségességéről lapunk hasábjain. Most újabb csuda történt. Kis István hentes udvarában kutat fúratott, amikor 930 cm mélységbe értek, hirtelen nagy robajjal tört elő a földgáz, magával hozva egy csomó földet. A gázt meggyújtották, ami gyönyörű fehér lánggal ég olyan vastagon, mint a cső. A lángoszlop 40-50 cm magas. A hivatalos kutatások fogják megállapítani, hogy mit ér a gáz. Mily jó volna, ha minden udvarban lehetne ennyi gázt találni, akkor sem fára, sem petróleumra nem volna szükségünk.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. július 13-i számában/

„[…] – ***Sport.*** *Kettős mérkőzés volt a múlt vasárnap Kiskőrösön, de nem tartjuk dicsőségnek azt a győzelmet, melyet I. csapatunk a vörös katonák hirtelen összeállított csapata felett aratott. Előzetes információk alapján egy velünk hasonló erejű csapatra számítottunk, de az első negyed óra megmutatta, hogy mily nagy különbség van a két csapat tudása között. A vörösek között 4-5 jó játékos volt, a többiek nem sokat tudtak. A játék állandóan a vörösek térfelén folyt le annyira, hogy még a hátvédeink is alig jutottak labdához, pedig mindig a feles vonal közelében voltak. A fedezetsor igen jó volt, a csatárok tunyán mozogtak, de ez menthető, mert igen nagy volt a hőség. Eredmény: 11:0 Kiskőrös javára.*

A második mérkőzés a Soltvadkerti AC II. és a KFC II. csapata között folyt le. Elejétől

a végéig igen élvezetes játékot láttunk. A vezetést a kiskőrösiek ragadják magukhoz és a támadások egész sorozatát intézik a vadkertiek kapuja ellen, de Ördög igen szépen védi a szebbnél szebb lövéseket. Két goalt azonban mégis beenged, az első félidő végén a Tapasztóné-féle udvarba [ti. a régi Vásártéri Vigadó, a mai Izsáki úti emeletes házak helyén állt] repül a labda, ahol egy részeg legény [vö. elvileg a Tanácsköztársaság alatt szigorú szesztilalom volt érvényben] akarattal kiszakít. A tettes nem kerül elő, mire a vörös katonák parancsnoka feloszlatja a táncot, ez zavarólag hat a kiskőrösiekre, néhány perc alatt 2 goalt kapnak. A második félidő játéka még szebb volt. A kiskőrösiek még két goalt rúgnak, de a bíró csak az egyiket ítéli meg. A játék végén a vadkerti csapat ostromolta a kiskőrösiek kapuját, de a bíró nem várta be a támadás végét s lefújta a játékot, a következő pillanatban azonban a vadkertiek centerének éles lövése közvetlenül a kapufélfa alatt csúszik be, de már nem számít. A bíró goalnak nyilvánítja és az eredményt 3:3-ban szeretné megállapítani. A valóságos eredmény 4:3 Kiskőrös javára, a bíró ítélete alapján azonban csak 3:2. Folyó hó 20-án, Vadkerten fog eldőlni, hogy melyik csapat a jobb.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. július 13-i számában/

„[…] – ***A kiskőrösi ellátatlanok részére*** – *annak idején jeleztük, hogy sikerült 200 mm [ti. métermázsa] gabonát kieszközölni Kitanits Imre politikai megbízottnak. Ez a gabona már meg is van, s őrlés végett beszállíttatott a malomba. Így hát egyelőre segítve van az ellátatlan lakosságon.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. július 20-i számában/

„[…] – ***A batyuzás.*** *A proletárállam közélelmezési politikájának legelső alaptétele, hogy az élelmiszerek elosztása minden kedvezés és előnynyújtás nélkül, egységes elvek szerint egyenlően történjék. Hogy ez lehetséges legyen, rendet és fegyelmet kell teremteni az élelmiszerelosztás terén, ami annyit jelent, hogy meg kell akadályozni minden olyan akciót, amely az egyenlő elbánás elvét igyekszik rejtett úton és rejtett eszközökkel áttörni, s csupán egyesek érdekében történő egyéni kezdeményezéssel próbál keveseknek előnyt biztosítani az összproletariátus rovására. Ilyen helytelen, káros, és az összesség érdekeit semmiképpen sem szolgáló kinövése volt a közélelmezésnek az úgynevezett batyuzás. Emberek, akiknek csak az az előnyük volt, hogy több pénzzel rendelkeztek, mint mások, rajvonalban lepték el a vidékeket, és lepik el még ma is: a leglehetetlenebb árucsereüzletek lebonyolításával jelentékeny élelmiszert szednek össze, s hozzák a fővárosba. A jobbik eset, hogy a felhozott élelmiszert a batyuzó saját szükségletére fordítja. De igen gyakran árdrágítónak csap fel, s kihasználja a tömegek kényszerhelyzetét, rendkívül magas áron adja tovább a vidékről felbatyuzott élelmiszereket.*

A proletariátus érdeke a proletárállam zavartalan ellátásának lehetősége, kényszerítő erővel követeli meg, hogy közélelmezésünknek e fattyúhajtását, amely minduntalan megakadályozza, hogy végre egész munkát végezhessünk az élelmiszerelosztás terén, letörjék. Nem valószínű, hogy ezt csak hatalmi eszközökkel el lehessen érni. Kétségtelenül szükséges, hogy az államhatalom minden erejével a közellátás lebonyolítása körül rendet teremtsen. Ezen kívül be kell látnia mindenkinek, hogy becsületes élelmiszer politikát csak úgy lehet csinálni, hogy a proletárságnak a rendelkezésre álló élelmiszerkészletekhez való egyenlő jogai egyenlően érvényesülnek. Ha nem engedjük meg, hogy egyesek, ügyesek, pénzesek megtömjék éléstárukat a többi sok pénztelen, munkában robotoló fáradt százezer kárára. Ami van, abból minden proletár egyformán és egyenlően részesedjék, ez a proletár élelmezési politika vezető motívuma, s ennek a programnak kell bármily nehézségek árán is érvényre jutni. Meg kell érteni végre mindenkinek, hogy az nem közellátás, ha egyeseknek sikerül batyuzással élelmiszert szerezni, a proletárság óriási többsége pedig súlyos nélkülözéssel küzd. […] *Megértéssel, belátással és a proletárszolidaritás érzésével kell támogatni és elősegíteni ezért azt az akciót, amely nem annyira hatalmi eszközökkel, mint inkább a dolgozók józanságára apellálva kívánja a batyuzás eltűrt intézményét megszüntetni.”*

/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. július 27-i számában/

Megjegyzés: Ekkorra már a batyuzás felszámolása volt a tanácskormány legkisebb gondja. Támogatottságuk megszűnt, ráadásul a hadi helyzet is végképp reménytelenné vált. Néhány nap múlva a tiszai arcvonal összeomlott, augusztus 1-én a románok megindultak az ország belseje felé, augusztus 4-én pedig Mardarescu tábornok vezetésével bevonultak Budapestre. Valószínűleg másnap, vagyis 5-én érkezett meg az első csoport Izvoreanu őrnagy vezetésével Kiskőrösre.